

Povezanost između percipirane školske kulture i samoiskazanog počinjenog i doživljenog vršnjačkog nasilja učenika jedne osnovne škole

Papić, Mateja

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Rijeci, Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:189:875453>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-27**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Teacher Education - FTERI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI

Mateja Papić

**Povezanost između percipirane školske kulture i samoiskazanog počinjenog i
doživljenog vršnjačkog nasilja učenika jedne osnovne škole**

DIPLOMSKI RAD

Rijeka, 2019.

SVEUČILIŠTE U RIJECI

UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI

Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni učiteljski studij

**Povezanost između percipirane školske kulture i samoiskazanog
počinjenog i doživljenog vršnjačkog nasilja učenika jedne osnovne
škole**

DIPLOMSKI RAD

Predmet: Metodologija istraživanja u odgoju

Mentor: izv. prof. dr. sc., Nataša Vlah

Student: Mateja Papić

Matični broj: 0299007268

U Rijeci,

srpanj, 2019.

ZAHVALA

Zahvaljujem se svojoj mentorici izv. prof. dr. sc. Nataši Vlah na predloženoj temi, savjetima, prijedlozima te sveukupnoj pomoći i suradnji pri izradi ovoga rada. Isto tako, zahvaljujem se Vlatki Družinec na prijedlozima, pomoći i suradnji tijekom pisanja diplomskog rada.

Zahvaljujem se svojoj i Markovoj obitelji te svojim prijateljima na podršci koju su mi pružali tijekom cijelog studiranja. Posebnu zahvalnost dugujem svojoj strini, Mariji Papić, koja je vjerovala u mene kada je bilo najpotrebnije te mi svojom podrškom i pomoći omogućila da upišem fakultet.

Zahvaljujem se i svojim roditeljima, a posebno svojoj majci.

Mama, hvala ti na svemu! Hvala na svakoj isplakanoj suzi i svim potrošenim živicima, na svim mogućnostima koje si mi pružila, na ljubavi, razumijevanju i svojoj potpori i podršci koju si mi davala. Hvala ti što nikad nisi posumnjala u mene.

Zahvaljujem se i svojoj braći, Lukji i Dejanu, koji su me kroz cijelo vrijeme mog studiranja bodrili i bili mi podrška.

I na kraju, posebnu zahvalnost dugujem svom Marku. Hvala ti što si se veselio svakom mom uspjehu i hrabrio me u svakom mom neuspjehu. Hvala ti na bezuvjetnoj ljubavi, potpori i razumijevanju, hvala ti što si me uvijek poticao da nastavim dalje i što si vjerovao i bio uz mene kada je bilo najteže.

Izjava o akademskoj čestitosti

„Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da sam diplomski rad izradila samostalno, uz preporuke i savjetovanje s mentoricom. U izradi rada pridržavala sam se Uputa za izradu diplomskog rada i poštivala odredbe Etičkog kodeksa za studente/studentice Sveučilišta u Rijeci o akademskom poštenju.“

SAŽETAK

Cilj rada je analizirati samoiskaz činjenog i trpljenog vršnjačkog nasilja kod učenika sedmih i osmih razreda u jednoj osnovnoj školi te analizirati isto u odnosu na učenikov percipirani pozitivan i podržavajući odnos između učenika i učitelja kao jedan od elemenata školske kulture. Prema cilju istraživanja, postavljene su tri hipoteze prema kojima više od polovice ispitanika trpi vršnjačko nasilje ponekad, često i gotovo uvijek, a jedna petina ispitanika vršnjačko nasilje čini ponekad, često i gotovo uvijek. Prema trećoj postavljenoj hipotezi što učenici boljim procjenjuju odnos između učitelja i učenika u školi, to manje iskazuju trpljenje i činjenje vršnjačkog nasilja.

U provedenom istraživanju sudjelovalo je 190 učenika jedne osnovne škole u Koprivničko-Križevačkoj županiji. Podaci su se prikupljali *Upitnikom za učenike i učenice* koji je sadržavao čestice o odnosu učitelja i učenika u školi te čestice o činjenju i trpljenju vršnjačkog nasilja. Podaci su se obrađivali tablicama frekvencija, postocima te Spearmanovim korelacijama.

Prema osnovnim rezultatima istraživanja utvrđeno je da ponekad, često i gotovo uvijek vršnjačko nasilje u školi u kojoj je provedeno istraživanje trpi 29,45% učenika, dok to isto nasilje čini 11,48%. Također je dokazana niska negativna povezanost između tri čestice trpljenja vršnjačkog nasilja i dvije čestice činjenja vršnjačkog nasilja sa percipiranim odnosom učitelja i učenika u školi. Što učenici rjeđe trpe nasilje u obliku namjernog dovođenja u neugodnu situaciju pred odraslim osobama, naguravanja ili udaranja, to više percipiraju odnos između učitelja i učenika u svojoj školi. Također, što učenici više čine nasilje u obliku isključivanja iz društva i udaranja ili nanošenja drugih vrsta fizičke povrede, to manje percipiraju odnos učitelja i učenika u svojoj školi.

Ključne riječi: vršnjačko nasilje, školska kultura, odnos učitelj-učenik

ABSTRACT

The aim of the paper is to analyze the factual and supposed peer violence of seventh and eighth grade students in one elementary school and analyze it as the student's perceived relationship between students and teachers as one of the elements of school culture. According to the research goal, there are three hypotheses by which more than half of the respondents suffer peer violence sometimes, often and almost always, and one fifth of the respondents make peer violence sometimes, often and almost always. According to the third hypothesis proposed by students, the better assess the relationship between teachers and pupils at school, the less of the suffering and perpetration of peer violence they express.

In the survey participated 190 pupils of one elementary school in Koprivničko-Križevačka County. The data were collected by a questionnaire for pupils that contained particles about the relationship between teachers and pupils in the school and particles about the fact and suffering of peer violence. Data were processed by tables of frequencies, percentages and Spearman's correlation.

According to the basic results of the research it was found that sometimes, often and almost always, 29,45% of pupils suffers from peer violence in the school where the research was conducted, while the same violence is doing 11,48% of pupils. There is also a low negative correlation between the three particles peers suffering from peer violence and two particles peers doing the violence with perceived relationship between teacher and pupil in school. The less the pupils are suffering from peer violence in the form of deliberate adulteration in adulthood to adults, piercing or hitting, the more they perceive the relationship between teachers and students in their school. Also, the more the pupils are doing violent acts in form of exclusion from society and hitting or inflicting other types of physical injury, they less perceive the relationship between teachers and students in their school.

Key words: peer violence, school culture, teacher-student relationship

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
1.1. Vršnjačko nasilje.....	2
1.1.1. Oblici vršnjačkog nasilja	5
1.1.2. Sudionici vršnjačkog nasilja	7
1.1.2.1. Učenici koji trpe nasilje.....	8
1.1.2.2. Učenici koji čine nasilje	10
1.1.2.3. Ostali sudionici vršnjačkog nasilja	13
1.1.3. Preventivni i intervencijski programi vršnjačkog nasilja	15
1.2. Školska kultura – odnos učitelj-učenik	17
1.3. Pregled dosadašnjih istraživanja	22
2. SVRHA, CILJ I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA.....	31
3. METODA.....	33
3.1. Uzorak sudionika	33
3.2. Mjerni instrumenti.....	35
3.3. Postupak prikupljanja podataka	36
3.4. Obrada podataka.....	38
4. REZULTATI	39
4.1. Iskaz učenika o trpljenju vršnjačkog nasilja	39
4.2. Iskaz učenika o činjenju vršnjačkog nasilja	46
4.3. Usporedba iskaza učenika o trpljenju i činjenju vršnjačkog nasilja ponekad, često i gotovo uvijek	53
4.4. Povezanost između činjenja i trpljenja vršnjačkog nasilja s učenikovim percipiranim odnosom između učenika i učitelja u školi.....	55
4.4.1. Deskriptivni podaci za odnos učitelj i učenik u školi	55
4.4.2. Povezanost između odnosa učitelj-učenik i oblika vršnjačkog nasilja	56
5. INTERPRETACIJA REZULTATA.....	59
5.1. Verifikacija hipoteza	59
5.2. Metodološka ograničenja istraživanja.....	61
5.3. Implikacije rezultata za praksu.....	62
6. ZAKLJUČAK.....	63
7. LITERATURA	65
8. PRILOZI.....	71

1. UVOD

Tema vršnjačkog nasilja među djecom i nasilja u školama zaokuplja pažnju stručne javnosti te je postala vrlo značajna u javnom i znanstvenom prostoru u zadnjih nekoliko godina (Kosić Bibić i Kovačević, 2018; Prpić, 2006). No, iako je vršnjačko nasilje nešto o čemu se mnogo govori u posljednjih nekoliko godina, ono je prisutno u našem društvu gotovo oduvijek. „Tisuće djece svaki dan odlaze u školu ispunjeni strahom i nemirom; druga, pak, glume bolest da bi izbjegla ismijavanje ili napade na putu do škole ili u školskom dvorištu, u hodnicima ili toaletima (...)“ (Coloroso, 2004: 13). Sveukupno zanimanje i osviještenost o problemu vršnjačkog nasilja sve su izraženiji. Tome u prilog govori i brojnost istraživanja provedenih na tu tematiku, a za očekivati je kako će se spoznaje o vršnjačkom nasilju sve više širiti i nadopunjavati.

Postoje određene uloge koje djeca mogu zauzeti kao sudionici vršnjačkog nasilja i kao takvi imaju određene osobine koje ih karakteriziraju. Bila ona u ulozi učenika koji trpi nasilje, učenika koji čini nasilje ili promatrača mnoga djeca koja su sudionicima vršnjačkog nasilja usvajaju takve obrasce ponašanja te ih nastavljaju primjenjivati i u odrasloj dobi (Coloroso, 2004). Kako bi se preveniralo vršnjačko nasilje i spriječile negativne posljedice počinjenog i doživljenog vršnjačkog nasilja na psihofizički razvoj učenika te kako bi se poticalo usvajanje konstruktivnih obrazaca ponašanja obaveza škole je prevenirati i pravovremeno intervenirati. Naime, škola je institucija koja, uz obrazovnu ima i odgojnu funkciju, a koja se očituje u prijenosu vrijednosti, stavova i društveno poželjnih obrazaca ponašanja s učitelja na učenike (Coloroso, 2004). Kako bi se ostvario spomenuti transfer, neophodno je unaprjeđivati školsku kulturu i izgrađivati pozitivne i podržavajuće odnose između učitelja i učenika.

Prema Vujičić (2011) školska se kultura prepoznaje po međusobnim odnosima ljudi, njihovom zajedničkom radu i upravljanju ustanovom, kao i prema organizacijskom i fizičkom okruženju te stupnju usmjerenosti na kontinuirano učenje i istraživanje odgojno-obrazovne prakse.

Istraživanje školske kulture izuzetno je bitno zato što se jedino njenom promjenom mogu mijenjati i sve ostale odrednice kvalitete odgojno-obrazovnog procesa koji se odvija u njoj. Ne postoji mogućnost provođenja reformskih pedagoških ideja i koncepcija u praksi, a da se ne uzmu u obzir ozračje, ponašanje, rituali, povijest, socijalna, prostorna i vremenska organizacija te nepisane norme i obrasci interakcija koji su u svakoj ustanovi specifični (Vujičić, 2011). „Odgojno-obrazovne ustanove imaju svoju kulturu i promjene kulture ustanove značajno su složenije nego promjene kurikuluma, obrazovnih tehnika koje će učitelji/odgajatelji primjenjivati“ (Vujičić, 2011: 18). Promjene uključuju ne samo predmete, obrazovne tehnike ili novu tehnologiju, već i ljude, njihov sustav vrijednosti i aspiracija, njihovo razumijevanje i vjerovanje (Vujičić, 2011). Inovacije i promjene koje se nameću ili nude školama, izvan njih samih, najčešće su kratkog trajanja. Prave, dugoročne promjene mogu nastati samo promjenom kulture škole. Svaka bi pozitivna kultura škole trebala uključivati pozitivne suradničke odnose između svih njenih sudionika, a ponajviše pozitivne i podržavajuće odnose između učitelja i učenika (Vujičić, 2007, prema Fullan, 1990).

1.1. Vršnjačko nasilje

„Činjenica da neka djeca bivaju često i sustavno uznemiravana i napadana od strane ostale djece opisana je u mnogim književnim djelima, a mnogi odrasli imaju osobna iskustva o tome iz vlastitih školskih dana“ (Prpić, 2006: 317). S obzirom da se u školama okuplja veći broj djece, ona je često i mjesto gdje se vršnjačko nasilje događa (Prpić, 2006). Djeca u školi, ali i izvan nje, često su uzastopno i sustavno uznemiravana, napadana i zlostavljana od strane svojih vršnjaka (Sesar, 2011). „Nasilništvo nije rivalitet braće/sestara, niti je svađa koja uključuje dvoje jednake djece koja su došla u konflikt“ (Coloroso, 2004: 33). Nasilničko ponašanje uglavnom se ponavlja, uključuje različite oblike (tjelesno, psihološko, emocionalno, ekonomsko), a događa se u svim dobnim, socioekonomskim, obrazovanim, profesionalnim i religijskim skupinama (Bujišić, 2005).

Nasilje se određuje na brojne načine, a samim time brojne su i njegove definicije. Ono se nikako ne smije promatrati kao izoliran fenomen, već je poželjno stavljati ga i promatrati u društvenom i socijalnom kontekstu. Iz toga se može zaključiti da je nasilje višedimenzionalna pojava (Kosić Bibić i Kovačević, 2018). Prema Olweus (1998) vršnjačko nasilje je zbir namjernih dugotrajnih negativnih postupaka od strane jednog ili više učenika, a koji su usmjereni na istog učenika. Prema njemu, dijete trpi nasilje kada je učestalo i trajno izloženo istim negativnim postupcima koji se odnose na zadavanje ili namjeru zadavanja ozljede ili neugodnosti drugoj osobi. Negativni se postupci mogu izvesti verbalno (prijetnjom, izrugivanjem, zadirivanjem), fizički (udaranje, sputavanje tjelesnim dodirima), ali i bez uporabe riječi ili fizičkog kontakta (neprirodne kretnje, namjerno isključivanje iz skupine) (Olweus, 1998). U okviru ove definicije, važno je istaknuti tri bitna elementa koja određuju što je to vršnjačko nasilje: trajanje, ponavljanje negativnih postupaka i neravnomjeran odnos snaga (Sesar, 2011, prema Olweus, 1998).

Slično kao i Olweus (1998), Rigby (2004) nasilništvo, definira kao ponavljajuće psihičko ili tjelesno ugnjetavanje slabije osobe koje provodi pojedinac ili skupina ljudi koji su jači od nje. Međutim, Rigby (2004) ističe i preciznije definira elemente koji određeno nasilničko ponašanje određuju kao vršnjačko zlostavljanje: želja da se nekoga povrijedi, akcija povrjeđivanja, nerazmjernost snaga, ponavljanje ponašanja, nepravedno korištenje snage te vidljivo uživanje zlostavljača i osjećaj potlačenosti učenika koji trpi nasilje (Pregrad, 2007). Rigby (2004) također navodi i neravnotežu moći kao jednu od glavnih odrednica nasilnog ponašanja. Ona je ponekada primjetna, primjerice kada učenik koji čini nasilje maltretira mnogo manju ili slabiju osobu, no često je i neprimjetna – u slučajevima kada je razlika u moći psihičke prirode (Rigby, 2004). Tada možemo govoriti o neizravnom nasilništvu. Neizravno nasilničko ponašanje najčešće je manje vidljivo i teže se prepoznaje od izravnog jer, za razliku od izravnog koje uključuje razmjerno otvorene napade na učenika koji trpi nasilje, neizravno nasilje često dolazi u obliku društvene izolacije i namjernog isključivanja iz skupine. Samim time, ono je teže primjetno i vidljivo te ga je teže prepoznati i spriječiti (Olweus, 1998). Olweus (1998), baš poput Rigbya, naglašava nerazmjernost, odnosno asimetričan odnos snaga kao glavni element pri određivanju pojma nasilništva. Imajući

to u vidu, o nasilništvu možemo govoriti kada je učenik izložen negativnim postupcima, s teškoćom se brani i bespomoćan je u odnosu prema jednom ili više učenika koji nad njim čine nasilje.

Prema Žužul (1989) agresija ili nasilje jest svaka fizička ili verbalna reakcija koja je izvedena s namjerom da se drugome nanese šteta ili ozljeda bilo koje vrste, bez obzira na to je li ona izvedena do kraja. „Nasilje se može promatrati i kao sastavnica šireg antidrušvenog i na kršenje propisa usmjerenog (s „poremećajem u vladanju“) obrasca ponašanja“ (Olweus, 1998:43). S te strane gledišta, mladež koja je agresivna i zlostavlja druge izlaže se povećanoj opasnosti kasnijeg problematičnog ponašanja, poput kriminala i alkoholizma (Olweus, 1998). Nasilništvo je svjesna, željena i namjerna neprijateljska aktivnost. Njena svrha je povrijediti drugu osobu, izazvati joj strah kroz prijetnje ili daljnju agresiju te izazvati prestrašenost (Coloroso, 2004). Agresivnim ponašanjem smatra se zadavanje ili nastojanje da se zada fizička ili psihička ozljeda, bol ili neugodnost drugom biću. Cilj agresivnog ponašanja jest namjerno zadati štetu nekomu (Popović, 2008, prema Živković, 2002).

Sve ono što jedna osoba ili skupina ljudi mogu opetovano učiniti da naude slabijemu od sebe, ne nužno u fizičkom obliku, može se smatrati zlostavljajućim ponašanjem (Rigby, 2006). Iako često smatrani istoznačnicama, nasilje i zlostavljanje imaju jednu osnovnu razliku – trajanje. „Zlostavljanje je nasilje (oblik agresivnog ponašanja) koje traje dulje vrijeme, jedan ga učenik ili skupina opetovano usmjerava na istog učenika (uglavnom slabijeg)“ (Popović, 2008:19), dok je nasilje oblik agresivnog ponašanja prema sebi ili drugoj osobi te prema imovini (Popović, 2008).

Od izuzetne je važnosti prepoznati i spriječiti prvu pojavu nasilničkog ponašanja kako ono ne bi preraslo u zlostavljajuće ponašanje, a samim time, imalo veći negativni utjecaj na fizički i psihički razvoj osobe koja trpi nasilje, ali i osobe koja nasilje čini.

1.1.1. Oblici vršnjačkog nasilja

I zlostavljanje i nasilje dolaze u različitim, često istim, oblicima. Tako Rigby (2006) navodi dva temeljna oblika zlostavljanja: *tjelesno* i *netjelesno*. *Tjelesno* zlostavljanje može biti *izravno* (ono najčešće uključuje radnje kao što su udaranje, ritanje, pljuvanje ili gađanje) i *posredno* (kada zlostavljač nagovara nekoga drugoga da naudi drugoj osobi). *Netjelesno* zlostavljanje Rigby (2006) je podijelio na *verbalno* i *neverbalno*. Izravno verbalno zlostavljanje odnosi se na vrijeđanje riječima ili nazivanje pogrđnim imenima, dok posredno verbalno zlostavljanje uključuje širenje zlonamjernih glasina ili nagovaranje druge osobe da nekog uvrijedi. Neverbalno zlostavljanje uključuje prijetnje ili prostačke geste (izravno) te uzimanje i skrivanje stvari te namjerno isključivanje iz skupine, odnosno iz sudjelovanja u nekoj aktivnosti (posredno). Ovi se oblici zlostavljanja najčešće pojavljuju zajedno, u kombinaciji. Verbalno zlostavljanje često prati i tjelesno zastrašivanje, pri čemu se jedno koristi radi jačanja učinka drugoga (primjerice kada je dijete ponavljano udarano i nazivano pogrđnim imenima) (Rigby, 2006).

Prema Popović (2008) nasilništvo se može podijeliti u tri osnovna oblika: *fizičko*, *verbalno* i *socijalno-emocionalno*. Fizičko nasilje uključuje udaranje, guranje, čupanje, nanošenje boli, nasilno oduzimanje stvari i/ili fizičko sputavanje. Verbalno nasilje uključuje ruganje, ucjenjivanje, zadirkivanje, ogovaranje, omalovažavanje, nazivanje pogrđnim nadimcima, ismijavanje i prijetnje. Socijalno-emocionalno nasilje očituje se u negativnom procjenjivanju ili pritisku na druge da se ne druže sa osobom nad kojom se vrši ovaj oblik nasilja. Ono se također može vršiti i kroz radnje kao što su: ogovaranje, ignoriranje, uvredljive grimase i kretnje, isključivanje iz društva ili nepozivanje u isto. Nasilje također može biti i *seksualno* (neželjeni dodiri, štipanje, komentari na seksualnoj osnovi), *kulturalno* (vrijeđanje na nacionalnoj, religijskoj i rasnoj osnovi) te *ekonomsko* (krađa ili iznuđivanje novca) (Popović, 2008, prema Galetić, 2007).

Prema Zečević (2010) nasilničko se ponašanje može podijeliti s obzirom na oblik, način počinjenja i funkciju,. S obzirom na *oblik* nasilje može biti: fizičko, verbalno,

socijalno, seksualno i psihološko. Fizičko nasilje je oblik ponašanja kojim se povređuje tijelo druge osobe, dok verbalno uključuje vrijeđanje, omalovažavanje, ismijavanje, prijetnje, okrivljavanje drugih za stvari koje nisu učinili te slanje uvjerenjivih poruka. Socijalno nasilje prepoznajemo po namjernom isključivanju druge osobe iz društva i nagovaranju drugih da učine isto. Seksualno nasilje uključuje upućivanje bezobraznih komentara, dodirivanje intimnih dijelova tijela protiv volje druge osobe ili tjeranje na seksualne odnose. Psihološko nasilje prepoznaje se kada jedna osoba/skupina drugoj osobi upućuje prijeteće poglede, uhodi ju ili od nje iznuđuje novac. S obzirom na *način počinjenja*, nasilje može biti direktno i indirektno. Direktno je ono nasilje koje se usmjerava direktno na osobe kojima se želi nanijeti bol ili na stvari koje se želi oštetiti ili uništiti, dok je indirektno nasilje ono koje je usmjereno prema supstituiranim ciljevima. S obzirom na *funkciju*, vršnjačko nasilje možemo podijeliti na instrumentalno i neprijateljsko. Instrumentalno vršnjačko nasilje jest ono kojim se želi nešto dobiti, odnosno ono ima funkciju pribavljanja određene koristi počinitelju nasilja. Neprijateljskim se nasiljem drugu osobu želi ozlijediti ili joj se nanijeti bol ili šteta (Žužul, 1989; Zečević, 2010).

Coloroso (2004) nasilje klasificira u tri oblika: verbalno, fizičko i nasilje kroz odnose. Verbalno nasilje je najčešći oblik nasilja, lako može proći nekažnjeno, koriste ga dječaci i djevojčice, a 70% prijavljenog nasilja odnosi se upravo na verbalno zlostavljanje. Ono može biti u obliku davanja pogrđnih nadimaka, vrijeđanja, omalovažavanja, okrutnih kritika, rasističkih aluzija, seksualno-sugestivnih ili zlostavljajućih dobacivanja. Može uključivati i iznuđivanje novaca, uznemiravajuće telefonske pozive ili zastrašujuće e-mailove te anonimne poruke koje mogu sadržavati prijetnje agresijom, neistinita optuživanja i/ili lažne i zlonamjerne glasine. Verbalno je nasilje najjednostavnije i često je začetak druga dva oblika nasilja jer su riječi brze i bezbolne za nasilnika, ali mogu biti izuzetno štetne za učenika koji trpi nasilje. Fizičko je nasilje najlakše identificirati jer je ono najočitije; uključuje šamaranje, davljenje, bockanje, ugrize, grebanje i/ili udaranje. Treći oblik, nasilništvo kroz odnose, najteže je otkriti s pozicije promatrača jer se odnosi na sustavno smanjivanje djetetovog samopoštovanja kroz ignoriranje, izolaciju, isključivanje ili izbjegavanje. Nasilništvo kroz odnose može se koristiti da se odbaci vršnjak iz društva ili da se

namjerno uništi prijateljstvo. Uključuje suptilne geste poput agresivnih pogleda, okretanja očiju, uzdaha, mrštenja, podsmjehivanja i/ili neprijateljskog govora tijekom (Coloroso, 2004). „Ono je najsnažnije u sredini djetinjstva s početkom puberteta te pratećim fizičkim, mentalnim, emocionalnim i seksualnim promjenama. To je razdoblje u kojem mladi tinejdžeri pokušavaju shvatiti tko su i nastoje se uklopiti među vršnjake“ (Coloroso, 2004: 37).

1.1.2. Sudionici vršnjačkog nasilja

Prema Olweusovom (1998) krugu nasilništva, postoje brojni tipovi sudionika u vršnjačkom nasilju. Prvenstveno su to osobe koje su u ulozi **učenika koji čini nasilje**, započinje ga i ima aktivnu ulogu te **učenika koji trpi nasilje**. Neki autori navode i trećeg sudionika vršnjačkog nasilja – **promatrača ili svjedoka** (Popović, 2008; Coloroso, 2004). Prema Pregrad (2007) uz učenika koji čini nasilje i učenika koji trpi nasilje, u vršnjačko nasilje mogu biti uključena i djeca koja su u isto vrijeme i učenici koji trpe i učenici koji čine nasilje. Sesar (2011) prema Salmivalli i sur. (1996) navodi četiri karakteristična profila koja se mogu razlikovati u okviru vršnjačkog nasilja, a to su: djeca koja čine nasilje, djeca koja trpe nasilje, djeca koja doživljavaju nasilje, ali ga i sami čine te djeca koja ni na koji način ne sudjeluju u vršnjačkom nasilju.

Ostale sudionike vršnjačkog nasilja Olweus (1998) je klasificirao na:

- a) sljedbenike/pomoćnike učenika koji čini nasilje (oni koji imaju aktivnu ulogu, ali ne započinju ga),
- b) pristaše: pasivni učenici koji čine nasilje (koji podržavaju nasilništvo, ali nemaju aktivnu ulogu u njemu)
- c) pasivni pristaše (potencijalni učenici koji čine nasilje kojima se sviđa nasilništvo, ali ne pokazuju otvorenu podršku)
- d) neangažirani promatrači (koji promatraju nasilništvo, ali ne reagiraju na njega i ne zauzimaju ničije stajalište)
- e) mogući branitelji (oni koji ne vole nasilništvo, misle da bi trebali pomoći, ali to ne čine)

f) branitelji učenika koji trpe nasilje (oni koji ne odobravaju nasilništvu i koji pomažu ili pokušavaju pomoći učeniku koji trpi nasilje) (Olweus, 1998).

1.1.2.1. Učenici koji trpe nasilje

Kada govorimo o učenicima koji trpe nasilje, brojna su istraživanja pokazala jasnu sliku takvih učenika, odnosno obilježja koje ih karakteriziraju (Olweus, 1973; Olweus, 1978; Björkqvist i sur., 1982; Lagerspetz i sur., 1982; Perry i sur., 1988, prema Olweus, 1998). Kod **učenika koji trpe vršnjačko nasilje** češće se javljaju plašljivost i nesigurnost nego kod učenika nad kojima se nasilje ne vrši (Olweus, 1998). Također, osobe koje trpe vršnjačko nasilje često su tihe, oprezne i osjetljive, a kada ih se napada reagiraju plakanjem i odstupanjem. One pate od pomanjkanja samopoštovanja, imaju negativan stav prema sebi i svom položaju u društvu, misle da su „promašeni slučaj“, osjećaju se glupima, posramljenima i neprivlačnima. U školi su često usamljeni i napušteni te nemaju ni jednoga dobrog prijatelja u razredu. Učenici koji trpe nasilje imaju negativan stav prema nasilništvu i korištenju nasilnih sredstava, stoga sami nisu nasilni i ne zadirkuju druge. „Ako je riječ o dječacima, u pravilu su tjelesno slabiji od dječaka općenito“ (Olweus, 1998:40, prema Olweus, 1978).

„Dio ovakvih osobina često je genetski uvjetovan (osjetljivost, plahost, introvertiranost), dok je drugi dio stečen odgojem i slabijim usvajanjem socijalnih vještina, što je zapravo u međuovisnosti“ (Pregrad, 2007:13). Djeca koja se kroz odrastanje previše zaštićuju imaju osjećaj da se sama ne trebaju i ne mogu zaštititi već da su odrasli ti koji ih trebaju zastupati i brinuti o njima. Takva djeca ne razvijaju vlastite vještine samozastupanja, imaju manjak samopouzdanja i samopoštovanja, a u socijalnim situacijama se povlače i čekaju odrasle da reagiraju. Oni ne stječu vještine potrebne za sklapanje prijateljstava, stoga se radije druže sa odraslima nego sa svojim vršnjacima. Takva djeca često smatraju da je u redu što ih zlostavljaju, da nisu zaslužili ništa bolje pa ih to čini lakom „metom“ jer se ne znaju založiti za sebe niti se obraniti. Oni skloni zlostavljanju lako ih izaberu za zadovoljenje svoje potrebe za nadmoći i lako s njima uspostavljaju odnos zlostavljač-žrtva. Učenici koji trpe nasilje često su posramljena djeca, bez samopoštovanja koja rijetko drugima govore o tome što im se

dogada (Pregrad, 2007). Također, oni su često nesretna djeca koja pate od straha i tjeskobe, imaju nisko samopoštovanje, pokušavaju izbjegavati školu i druženja te su potišteniji u usporedbi s njihovim vršnjacima (Popović, 2008).

Prema Coloroso (2004) učenici koji trpe nasilje najčešće su djeca koja su nova u razredu ili mjestu u kojem žive te najmlađa djeca u razredu ili školi. Uz to, oni mogu biti i traumatizirana djeca (koja su povrijeđena nekom ranijom traumom, ekstremno osjetljiva djeca koja izbjegavaju vršnjake da bi izbjegla daljnju bol) ili submisivna djeca, odnosno ona koja su tjeskobna, niskog samopouzdanja i lako povodljiva. Također, učenici koji trpe nasilje su najčešće ona djeca čija su ponašanja iritantna drugima, koja se ne vole svađati ili tući, koja su rezervirana, tiha, skromna i osjetljiva. Pametno ili talentirano dijete, debelo ili mršavo te s fizičkim ili psihičkim teškoćama također su ona koja nerijetko postaju učenicima koji trpe nasilje. Važno je napomenuti da učenicom koji trpi nasilje ne moraju postati djeca koja imaju vidljive fizičke ili psihičke poteškoće ili se po nečemu razlikuju od svojih vršnjaka. Nasilje se može činiti i nad onim djetetom koje se našlo na pogrešnom mjestu u pogrešno vrijeme, a napadnuto je jer se učenik koji čini nasilje želio iskaliti na nekome upravo u tom trenutku (Coloroso, 2004).

Prema Olweus (1998) učenici koji trpe vršnjačko nasilje mogu biti: pasivni ili podložni te provokativni. Pasivni ili podložni učenici koji trpe nasilje su osobe kojima je svojstven plašljiv ili podložan obrazac reakcija povezan sa tjelesnom slabošću (što je često vidljivo kod dječaka). Za razliku od provokativnih, pasivni učenici koji trpe nasilje ne izazivaju svoje vršnjake stoga se nasilništvo nad takvim učenicima ne može protumačiti kao posljedica izazivanja. Provokativne učenike koji trpe nasilje karakteriziraju obrasci reakcija kojima istovremeno pokazuju strah, ali i agresivnost. Takvi učenici ponašaju se na način da mogu izazvati razdraženost i napetost oko sebe. Oni često imaju problem s koncentracijom te su hiperaktivni (Olweus, 1998). Brojna su istraživanja pokazala da obilježja osobe koja je izvor provokacije utječu na to hoće li se neka situacija doživjeti kao provocirajuća (Elez, 2003). Prema Žužul (1989) veća je vjerojatnost da će doći do agresivnog, odnosno, nasilničkog ponašanja ako se namjere „provokatora“ percipiraju kao agresivne. Ponašanje provokativnih učenika

koji trpe nasilje često izaziva razdražljivost i napetost mnogih učenika u razredu, uzrokujući negativne reakcije velikog dijela ili čak cijelog razreda (Olweus, 1998).

1.1.2.2. Učenici koji čine nasilje

Učenici koji čine nasilje uključeni su u ozbiljna ponašanja koja imaju ozbiljne posljedice za njih same, djecu koju zlostavljaju, ali i zajednicu u cijelosti (Coloroso, 2004). Agresivnost prema vršnjacima, ali i odraslima (roditeljima, nastavnicima) osobina je koja karakterizira **učenika koji čini nasilje**. Osobe koje čine nasilje, za razliku od ostalih učenika, imaju pozitivnije stavove prema nasilju i korištenju nasilnih sredstava. Oni su nagli, impulzivni, imaju snažnu potrebu vladati drugima, nemaju empatije niti sućuti prema učeniku nad kojim vrše nasilje, a često imaju pozitivno mišljenje o sebi (Pregrad, 2007). „Tjelesna snaga ili slabost značajni su u nasilništvu među dječacima“ (Olweus, 1998: 44). Dječaci koji su činitelji nasilja često su tjelesno jači od prosječnih dječaka, a osobito u odnosu na učenika nad kojim se čini nasilje (Olweus, 1998, prema Olweus, 1978). Stoga se može zaključiti kako učenika koji čini nasilje (dječaka) određuje spoj agresivnog obrasca reakcija povezanog sa tjelesnom snagom. Fizička ili tjelesna snaga vrlo je značajna u određivanju popularnosti dječaka, ona će smanjiti rizik da on bude zlostavljan, odnosno pružit će mu mogućnost da se brani ako bude napadnut. Uzevši to u obzir, tjelesna snaga služi kao dobra zaštita od nasilništva (Olweus, 1998). „Tjelesna snaga najčešće nije jednako značajna kad je riječ o nasilništvu među djevojčicama“ (Olweus, 1998: 45).

Učenike koji čine nasilje karakterizira kombinacija urođenih osobina (snažan temperament, impulzivnost, energičnost) i razvijenih osobina (nedostatak empatije, potreba za nadmoći, dominacijom i vlasti ili kontrolom drugih) (Pregrad, 2007). Zajedničke crte učenika koji čine nasilje jesu da vole dominirati nad drugima i iskorištavati ih da bi dobili ono što žele, teško im je sagledati situaciju iz perspektive druge osobe, skloni su ozljeđivanju druge djece, zaokupljeni su isključivo svojim željama i zadovoljstvom, željni su pažnje te odbijaju preuzeti odgovornost za svoje ponašanje (Coloroso, 2004). Nasilna djeca češće su od svojih vršnjaka kažnjavana te su sklona postati agresivnim odraslim osobama. Oni ne znaju nenasilno rješavati

sukobe, a u iste često ulaze radi zadobivanja pažnje. Kako u djetinjstvu nisu naučili upravljati svojim emocijama, u mladenaštvu su izloženi negativnim emocijama poput frustracije, bijesa ili straha (Popović, 2008). Učenici koji čine nasilje uživaju u upravljanju drugima te ih žele podčiniti stoga ih karakterizira potreba za vlasti i moći. Oni su često odgajani u lošim obiteljskim uvjetima, u kojim nije bilo mnogo empatije i topline, zbog čega imaju potrebu nanositi zlo i patnju drugim osobama te osjećaju neprijateljstvo prema okolini (Olweus, 1998). Loši obiteljski uvjeti ne znače da su to samo djeca koja su zanemarivana. To mogu biti i djeca o kojoj se dobro skrbrilo promatrajući vanjske kriterije (hrana, zdravlje, materijalna skrb), no roditelji su se više brinuli o tome da sve bude dobro i „po pravilima“, a manje o tome kako je djetetu, kako se osjeća i koje su njegove unutarnje potrebe (Pregrad, 2007). Iako se često smatra da su učenici koji čine nasilje zapravo tjeskobni i nesigurni, Olweus (1998) je u svojim istraživanjima dokazao suprotno: ispitanici koji su se pokazali kao nasilni, pokazali su vrlo malo tjeskobe i nesigurnosti ili su bili blizu prosjeka. Također, nisu patili ni od manjka samopoštovanja (Olweus, 1998).

Prema Coloroso (2004) četiri su glavne karakteristike učenika koji čini nasilje i nasilničkog ponašanja:

- 1) Nerazmjernost moći: Činitelj nasilja je najčešće stariji, veći, jači, verbalno kompetentniji ili više pozicioniran na ljestvici socijalne moći u odnosu na učenika koji trpi nasilje.
- 2) Namjera da povrijedi: Činitelj nasilja želi nanijeti emocionalnu i/ili fizičku štetu i bol. On očekuje da će njegovi postupci boljeti te uživa u nanošenju patnje drugima.
- 3) Prijetnja daljnjom agresijom: Činitelj nasilja zna da će se nasilničko ponašanje ponoviti i to daje do znanja i učeniku nad kojim čini nasilje. Nasilničko ponašanje koje čini nije jednokratni događaj.

Kada nasilništvo eskalira, pojavljuje se i četvrti element:

- 4) Izazivanje prestravljenosti: Nakon što dođe do prestravljenosti, odnosno sustavnog nasilja koje se koristi da bi se zastrašilo druge i održala dominacija, učenik koji čini nasilje ponaša se slobodno, bez straha od okrivljenja, a učenik koji trpi nasilje tada postaje toliko bespomoćan da je malo vjerojatno da uzvratiti ili da nekome kaže za

nasilništvo, a učenik koji čini nasilje računa da će se promatrači uključiti u nasilje koje čini ili da neće učiniti ništa kako bi ga zaustavili (Coloroso, 2004).

Učenike koji čine nasilje za nasilničko ponašanje nerijetko motivira korist jer učenike nad kojima vrše nasilje prisiljavaju da im nabavljaju novac i ostale vrijedne stvari. Uz to, njihovo se agresivno u mnogim situacijama nagrađuje i u obliku uživanja ugleda (Olweus, 1998). No, istraživanja pokazuju da učenici koji su činitelji nasilja mogu biti „omiljeni“, odnosno imati ugled među ostalom djecom, prosječno ili čak ispod prosječne razine (Olweus, 1973; Olweus, 1978; Björkqvist i sur., 1982; Lagerspetz i sur., 1982; Pulkkinen Tremblay, 1992, prema Olweus, 1998). Često ih okružuje mala skupina od dvoje ili troje vršnjaka koja ih podržava i voli. Bez obzira na to, učenici koji čine nasilje ne dosežu nisku razinu omiljenosti koja je svojstvena učenicima koji trpe nasilje (Olweus, 1998).

Prema Coloroso (2004) učenici koji čine nasilje mogu se javiti u nekoliko tipova:

1. Samouvjereni učenik koji čini nasilje: karakterizira ga velik ego, veliko samopoštovanje, sklonost nasilju bez imalo empatije za svoje mete te se osjeća superiorno u odnosu na druge.
2. Socijalni učenik koji čini nasilje koristi glasine, tračeve, uvrede i izbjegavanje kako bi izolirao učenike nad kojim vrši nasilje i isključio ih iz socijalnih aktivnosti. Ljubomoran je na pozitivne strane drugih, manipulativan je, ima nisko samopoštovanje, ali svoje osjećaje i nesigurnosti skriva pod maskom pretjeranog samopouzdanja i šarma.
3. Potpuno oboružani učenik koji čini nasilje miran je, naizgled nezainteresiran, pokazuje vrlo malo osjećaja, osvetoljubiv je prema svojoj meti, no šarmantan i obmanjujući prema drugima, osobito odraslina.
4. Hiperaktivni učenik koji čini nasilje ima poteškoća sa savladavanjem gradiva i sklapanjem prijateljstava, ima slabo razvijene socijalne vještine i poteškoće u pravilnoj interpretaciji socijalnih znakova. Ovakav učenik često pogrešno i na neprijateljski način tumači nevine postupke drugih osoba te na njih reagira agresijom.
5. Grupa učenika koji čine nasilje, a čini ju skupina prijatelja koji zajedničko rade štetu drugoj osobi, a nemaju hrabrosti to izvesti sami.

6. Banda učenika koji čine nasilje, a koju ne povezuje prijateljstvo, već su se „udružili“ kako bi postigli strateški savez u svrhu postizanja moći, kontrole i/ili dominacije nad drugim učenicima.

1.1.2.3. Ostali sudionici vršnjačkog nasilja

Prema Pregrad (2007) uz učenika koji trpi vršnjačko nasilje i učenika koji ga čini, u vršnjačko nasilje može biti uključena i treća skupina – djeca koja su **u isto vrijeme i učenici koji čine nasilje i učenici koji ga trpe**. Takva djeca u pravilu su zlostavljana od strane „moćnih“ vršnjaka, a oni onda reagiraju na način da zbog osjećaja bespomoćnosti i samoprijezira zlostavljaju nekog slabijeg od sebe (Coloroso, 2004). Takva djeca, koja doživljavaju nasilništvo, ne mogu se osvetiti svom zlostavljaču te zbog toga svoje neprijateljstvo okreću prema djetetu ranjivijem od njih samih (Rigby, 2006). Ova su djeca kao učenici koji trpe nasilje niskog samopoštovanja i slabije su socijalno prihvaćena, a s druge strane, kao učenici koji čine nasilje, imaju svijest da se ne mogu kontrolirati u ponašanju. Oni pokazuju osjećaj niže školske kompetentnosti i u pravilu su lošiji učenici. Zbog toga su ovakva djeca najrizičnija u pogledu uravnoteženog razvoja jer trpe posljedice i jednog i drugog profila (Pregrad, 2007).

Često neopažena skupina djece koja su sudionici vršnjačkog nasilja jesu **promatrači, odnosno svjedoci** (Coloroso, 2004; Popović, 2008; Rigby, 2006). To su ona djeca koja nisu ni učenici koji čine ni učenici koji trpe vršnjačko nasilje, već oni učenici koji svjedoče, odnosno gledaju nasilje koje se događa njihovim vršnjacima. Oni često doživljavaju tjeskobu i strah, osjećaju se nesigurno, ali nemaju snage prekinuti začarani krug nasilja kojem su svjedoci. Neki od njih čak se i priključuju nasilju na način da slijede „vođu“ i pomažu mu pri maltretiranju učenika koji trpi nasilje (Popović, 2008). Mogu pomagati i ohrabrivati osobu koja inicira zlostavljanje, a iz straha se čak pridružuju učenicima koji čine nasilje kako bi sebe zaštitili (Zrilić, 2006). Promatrače obilježava niz raznih reakcija. Neki se zabavljaju nasiljem, a neki su u strahu jer osjećaju da bi oni mogli biti sljedeći „na redu“. Neki su ljuti, neki se osjećaju postideanima ili krivima dok neki jednostavno ne mare (Rigby, 2006). No zajedničko

im je to da su oni podržavajuća skupina koja namjerno ili nenamjerno, pomaže i ohrabruje učenika koji čini nasilje kroz propuštanje nasilničkog ponašanja i/ili pomaganje u istom (Coloroso, 2004). „Kad djeca promatraju agresivno antisocijalno ponašanje nasilnika, vjerojatnije je da će i sama početi imitirati takvo ponašanje ako nasilnika percipiraju kao popularnog, jakog i hrabrog“ (Coloroso, 2004: 82). Promatrači najčešće ne čine ništa kako bi spriječili nasilje zato što se boje da će učenik koji ga čini i njih povrijediti te da će postati novom žrtvom nasilja. Također, ne znaju što točno trebaju napraviti ili se boje da će učiniti nešto što će samo pogoršati situaciju (Dedaj, 2012). Uz to, učenika koji čini nasilje mogu smatrati prijateljem, a učenika nad kojim se vrši nasilje ne. Smatraju kako nasilje nad određenom osobom nije njihov problem, da je ta osoba to zaslužila jer je „gubitnik“ te da je sama to tražila.. Ponekad čak smatraju da učeniku koji trpi nasilje ono donosi dobro jer će je „očvrnuti“, a da je za njih, kao promatrače, pokušaj sprečavanja nasilja prevelika „gnjavaža“. Uz to, promatrači smatraju kako je bolje biti u popularnoj skupini nego braniti učenika koji trpi nasilje i biti izbačen iz nje (Coloroso, 2004).

Osim učenika, promatrači vršnjačkog nasilja mogu biti i **nastavnici i učitelji**. Oni svojim reagiranjem mogu utjecati na učestalost pojavljivanja vršnjačkog nasilja u razredu ili školi. Ukoliko ne reagiraju na vršnjačko nasilje kojem su svjedoci olakšavaju i potiču nasilne učenike da budu agresivni i zastrašuju druge učenike (Karlović, 2006).

1.1.3. Preventivni i intervencijski programi vršnjačkog nasilja

Brojna istraživanja pokazala su da, ne samo da vršnjačko nasilje postoji u školama, već da je ono kontinuirano i česta pojava. Upravo zato potrebno je usmjeriti pažnju i pozornost na pravovremenu prevenciju i intervenciju, odnosno na prepoznavanje, smanjivanje i sprečavanje pojavnosti vršnjačkog nasilja. Čest je slučaj kada bi osobe koje su sudionici ili svjedoci vršnjačkog nasilja rado poduzeli nešto kako bi ga spriječili, ali ne znaju što i kako. Upravo u tome veliki značaj imaju intervencijski i preventivni programi vršnjačkog nasilja jer nude mogućnosti, opcije i rješenja kako ga spriječiti ili umanjiti.

Jedan od najpoznatijih programa za prevenciju i intervenciju vršnjačkog nasilja u Hrvatskoj jest UNICEF-ov projekt „Za sigurno i poticajno okruženje u školama“ koji se provodi od 2003. godine. U njega se uključila 231 škola, a sudjelovali su učenici, učitelji, zaposlenici škola, roditelji i lokalna zajednica (Pregrad, 2007). „Važna osobina ovog programa sastoji se i u činjenici da su učenici bili vrlo aktivni sudionici u programu na različite načine – od osmišljavanja vrijednosti i pravila u vlastitom odjelu, čime su posredno utjecali i na školska pravila, pa svojom jasnom aktivnom ulogom u reagiranju na pojavu zlostavljanja, do grupe vršnjačke podrške i drugih akcija provedenih putem slobodnih aktivnosti“ (Pregrad, 2007:20) Ovaj program osmišljen je kako bi se smanjilo zlostavljanje, ne samo u školi, već i u lokalnoj zajednici stoga je uključivao i dvije komponente: preventivnu i intervencijsku (Pregrad, 2007). Preventivne komponente programa imaju za funkciju prepoznavanje nasilničkog ponašanja, razlikovanje zlostavljanja i sukoba između učenika te ponudu načina rješavanja sukoba na miroljubiv način. Intervencijskom komponentom nude se mjere intervencije u slučaju nasilnog ponašanja (primjerice osnivanje vršnjačkih grupa) (Tomić-Latinac i Nikčević-Milković, 2009).

Olweus (1998) je također osmislio intervencijski program čiji je cilj ukinuti ili bar smanjiti postojeće probleme nasilnik/žrtva u školskom okruženju i izvan njega te spriječiti pojavu daljnjih problema vezanih uz vršnjačko nasilje. Također, ovaj program ima svrhu postizanja boljih odnosa između vršnjaka u školi te stvaranje uvjeta

koji će omogućiti i učenicima koji trpe nasilje i učenicima koji ga da se bolje snalaze u školskom okruženju i izvan njega te da pritom koriste nenasilne načine rješavanja sukoba (Olweus, 1998). Intervencijski program sastoji se od općih preduvjeta, mjera na razini škole, mjera na razini razreda te mjera na individualnoj razini. Opći preduvjeti odnose se na osviještenost o problemu vršnjačkog nasilja i uključivanje u intervencijski program kako bi se stanje promijenilo. Mjere na razini škole uključuju aktivnosti poput školskih sastanaka u vezi s problemima nasilnik/žrtva, bolji nadzor tijekom odmora, sastanaka roditelja i nastavnika, telefonskih kontakata ili organiziranja nastavničke grupe koja radi na razvijanju društvenog okruženja u školi. Kao intervencijske mjere na razini razreda u ovog programu preporučuju se razredni propisi protiv nasilništva, redoviti razredni sastanci, igranje uloga i/ili suradničko učenje. Mjere na individualnoj razini provode se kroz razgovore s učenicima koji čine i učenicima koji trpe nasilje te njihovim roditeljima, traženje pomoći „neutralnih“ učenika ili organiziranje raspravljačkih grupa roditelja učenika koji čine nasilje i učenika koji trpe nasilje (Olweus, 1998).

Vlada Republike Hrvatske izradila je „Program aktivnosti za sprečavanje nasilja među djecom i mladima“. Program sadrži niz kratkoročnih i dugoročnih mjera za prevenciju nasilja među djecom i mladima. Ciljevi programa jesu prevencija pojave novih slučajeva nasilja među djecom i mladima, edukacija stručnjaka koji rade s njima te znanstveno praćenje pojave vršnjačkog nasilja. Program predlaže brojne mjere prevencija, a neke od njih su: vođenje evidencije o svim djelima nasilja u odgojno-obrazovnim ustanovama, organiziranje edukacija, programi rada s rizičnim učenicima, izrada i distribucija edukativnih letaka o nasilju i nenasilnoj komunikaciji između učenika. Također, program predlaže lokalnim zajednicama osiguravanje prostora za dječje aktivnosti, osnivanje obiteljskih centara te financiranje programa koji se bave prevencijom nasilja među mladima i djecom (Prpić, 2006).

1.2. Školska kultura – odnos učitelj-učenik

Kultura, kako kroz prošlost, tako i u sadašnjosti, zauzima izuzetno važno mjesto u životu ljudi, a razlog tome je utjecaj koji ima na kognitivni, emocionalni i socijalni razvoj ljudi. Očituje se na implicitni način, odnosno u obliku simboličkih odnosa (vrijednosti, norme, legende) te na eksplicitni način koji uključuje običaje i tradiciju obilježavanja raznih događaja. Kultura predstavlja pojam koji se odnosi na zajednički vrijednosni sustav koji uključuje stavove, navike, uobičajena ponašanja, tradiciju i vjerovanja ljudi. Također, može označavati i sve ono što je čovjek ostvario i prihvatio kao vrijednosti (poput zakona, morala, običaja i slično) (Markić, 2014). Kultura svake škole razlikuje se, jer svaka škola ima svoja pravila ponašanja, poštuje svoja „pravila igre“, kulturu izražavanja i ophođenja, stavove i vrijednosti kojima se rukovodi cijela njena filozofija postojanja i djelovanja (Vuković Vidačić, 2016).

Kako su se mijenjao način života i društva su se razvijala, tako se razvijalo i samo poimanje pojma kulture. Zato danas možemo govoriti o kulturama naroda, komuniciranja, govorenja, ponašanja, ali i kulturi organizacija i ustanova (Markić, 2014). Škola je odgojno-obrazovna ustanova i kao takva ima i svoju kulturu.

U literaturi, postoji niz definicija školske kulture koje se međusobno razlikuju, ali se često odnose na slične ili iste sastavnice. Školska kultura je jedan oblik kulture i relativno je nov pojam, odnosno nedovoljno istraženi fenomen u području odgoja i obrazovanja općenito. „Nema jedinstvene definicije kulture odgojno-obrazovne ustanove; autori je različito definiraju (imenuju) naglašavajući da ju je potrebno stavljati u društveni kontekst“ (Vujičić, 2011: 164). Brojni autori na različite načine definiraju školsku kulturu. Školska kultura pojam je koji najčešće podrazumijeva akumulaciju mnogih individualnih vrijednosti, normi, stavova, vjerovanja, rituala, povijesti i tradicije, ali i nepisana pravila o tome kako treba misliti, osjećati, ponašati se i djelovati u određenoj odgojno-obrazovnoj ustanovi. Zajedno s kurikulumom, očekivanjima, načinima rješavanja problema i donošenja odluka, pojam kulture ustanove obuhvaća i socijalne interakcije, a samim time ih uvelike i određuje. Upravo zato neki znanstvenici određuju kulturu ustanove načinom na koji se u njoj radi jer ona

obuhvaća sve ono što se u ustanovi događa (Vujičić, 2011). Govoreći o učenju i poučavanju u školama, najčešće se razmišlja o formalnim postavkama i objavljenom kurikulumu. No, važno je napomenuti kako u školama djeluje i neobjavljeni (skriveni) kurikulum, a upravo on definira kulturu škole (Slavić i Rijavec, 2015, prema Jerald, 2006; Wren, 1990). Školska kultura nije statična pojava već se ona konstantno stvara, formira i mijenja (Slavić i Rijavec, 2015, prema Finnan, 2000). Školska kultura može se definirati i kao uzajamni utjecaj tri čimbenika: stavova i uvjerenja osoba u ustanovi i vanjskoj okolini, kulturnih normi ustanove te odnosa između osoba u njoj (Vujičić, 2007, prema Boyol, 1992).

Kultura škole višedimenzionalna je kategorija koju čini sustavno učenje i poučavanje svakog učenika na način da se potiče i unapređuje njegov intelektualni, tjelesni, društveni, moralni i duhovni razvoj. Uz to, ona uključuje i ponašanje, interakciju s vanjskim subjektima, kao i međusobno djelovanje svih subjekata škole, a posebno učitelja i učenika (Zrilić, 2012). Slavić i Rijavec (2015) navode kako je školska kultura „jedinostveni niz norma, vrijednosti, uvjerenja i drugih kulturoloških obilježja koje određuju misli, osjećaje, i djelovanje zaposlenih u školi“ (Slavić i Rijavec, 2015, prema Peterson i Cosner, 2006: 249). S druge strane, školska kultura može se definirati i kao relativno trajna kvaliteta školske sredine koja utječe na ponašanje svih njezinih članova i sudionika te tako određuje sveukupnost načina življenja i funkcioniranja škole (Domović, 2003). „Bez obzira što svaka ustanova na svjesnoj razini posjeduje određeni skup vanjskih propisanih pravila i procedura, kultura ustanove je nešto sasvim drugo, nešto skriveno, onaj neprepoznatljiv, nesvjestan dio svakodnevnog odvijanja života u njoj“ (Vujičić, 2011: 7). Škola bez svoje kulture, ne postoji. Ona ima svoj identitet koji je prepoznatljiv i nezaobilazan je faktor u analizi rada i života škole te njenog funkcioniranja.

Škola, kao zajednica djelovanja učitelja, učenika, pedagoga, psihologa, roditelja i ostalih subjekata, ima svoju specifičnu kulturu. Školska kultura jest jedinostveni skup shvaćanja i vjerovanja subjekata škole o smislu, zadacima i ciljevima ustanove, kao i o vlastitoj ulozi u njoj (Markić, 2014). Unutar školske kulture, izuzetno je bitan odnos učitelja i učenika, budući da je negativni odnos učenika s učiteljima faktor rizika za

mentalne i ponašajne probleme (Crews i sur., 2007), a učenici koji pokazuju eksternalizirane probleme u ponašanju često imaju slabije odnose sa svojim učiteljima (Fowler i sur., 2008).

Autori školsku kulturu različito klasificiraju (Heagreaves,1995; Stoll i Fink, 2000)¹., no kvaliteta same kulture škole, gledana kroz interakcije među pojedincima, njihovu povezanost, usmjerenost na ostvarivanje zajedničke vizije škole može biti okarakterizirana kao pozitivna i negativna (Markić, 2014). „U školi koja ima obilježja profesionalne zajednice učenja, naglašava se važnost stvaranja suradničke školske kulture“ (Slavić i Rijavec, 2015: 93). Upravo je zato važno saznati kakva je i što čini kulturu škole, koje su njene sastavnice, kako ona utječe na učenike i nastavnike, njihovu motivaciju i stavove i sveukupno učinak škole (Domović, 2003). Bez spoznaja o unutarnjem životu škole, odnosno o njejoj kulturi, svaki pokušaj njezina unapređivanja uzaludan je. Kvaliteta školske kulture može se promatrati kroz interakcije sudionika škole na različitim relacijama: učenik-učenik, učitelj-roditelj, učitelj-učenik itd.. Kako bi kvaliteta školske kulture bila na najvećoj mogućoj razini, odnosi i interakcije između svih njenih sudionika, a posebice između učitelja i učenika, trebali bi biti pozitivni, puni razumijevanja, podrške, povjerenja i međusobnog uvažavanja. Poseban naglasak stavlja se na pozitivan i podržavajući odnos između učitelja i učenika zato što je učitelj učeniku „model“, odnosno primjer, na kojeg se ugleda, a samim time ima veliki utjecaj na njegova buduća ponašanja i reakcije. „Svaka je škola jedinstven socijalni ambijent u kojem nastavnici, učenici i roditelji usvajaju mnogostruka socijalna iskustva. Funkcioniranje škole u mnogome ovisi o načinu na koji osobe u školi prihvaćaju za njih predviđene uloge, kakav je njihov međusobni odnos i kako se u školi osjećaju“ (Domović, 2003: 7).

¹ Hargreaves (1995) školsku kulturu dijeli na četiri temeljna tipa: tradicionalističku, kolaboracionističku, kontroliranu i anemičnu, dok Stoll i Fink (2000) navode pet tipova škola koje školska kultura može odrediti

Školska kultura je temelj u razvoju samopoštovanja i samopoimanja djeteta, ona prosuđuje djetetovu uspješnost te stvara koncepciju o sebi koja će ga pratiti kroz cijeli život. Dijete se u školi mora osjećati sigurno, stoga je važno posvetiti pozornost stvaranju ozračja povjerenja i stalne brige. Pedagoški odnos i usmjerenost na njega trebaju predstavljati temeljnu vrijednost svake školske kulture (Vuković Vidačić, 2016). Pozitivnu suradničku školsku kulturu u profesionalnim zajednicama učenja zajednički stvaraju učitelji, ravnatelji i ostalo osoblje sa zajedničkim ciljem – poboljšanje učeničkih postignuća i nastavne prakse (Slavić i Rijavec, 2015). Pozitivna kultura škole temelji se na kolegijalnosti, dinamičnosti, optimizmu, radosti, usmjerenosti na učenje svih aktera, samorefleksiji, poštivanju normi i vrijednosti te odgovornosti za osobni napredak (Spajić-Vrkaš, 2008). Negativna školska kultura ima obilježja pasivizma, pesimizma i nedostatka energije i povezanosti svih sudionika. Time se narušavaju međusobni odnosi, odbacuje odgovornost i smanjuje učinkovitost same škole, a učitelji su nezainteresirani, nemotivirani i frustrirani s negativnim stavom prema učenju i poučavanju (Posavec i Vlah, 2019, prema, Vrcelj, 1999).

Pozitivne karakteristike školske kulture očituju se i u optimizmu, odgovornosti, zajedništvu, učinkovitosti korištenja resursa, vjeri u svrhovitost rada, pozitivnoj interakciji, dijalogu, podržavanju i priznavanju napora, uspjeha i inovacija svih subjekata škole (Markić, 2014). Također, pozitivna školska kultura važna je i za zdravlje te dobrobit učitelja što je usko povezano s pozitivnim odnosima s učenicima (Dorman, 2003, prema, Slavić i Rijavec, 2015). Pozitivnu školu kulturu karakteriziraju optimistični učitelji, međusobna kolegijalnost i povezanost te prihvaćanju svih, a veliku ulogu, odnosno temelj, u postizanju takve školske kulture imaju pozitivni, humani i brižni odnosi između učitelja i učenika. (Posavec i Vlah, 2019).

Odnos učenika i učenika može se sagledati kroz čimbenike koji karakteriziraju svaki međuljudski odnos. U ovom slučaju, promatrano kroz područje odgoja i obrazovanja, međuljudski odnos predstavlja odnos između odgajatelja i odgajanika, učitelja i cijelog razreda ili pojedinog učenika. Uspješnost svakog međuljudskog odnosa pretpostavlja barem minimalnu komunikaciju te, uz ostale čimbenike, ovisi i o stupnju te kvaliteti uspostavljene interakcije između sudionika. Tako je za kvalitetan i pozitivan odnos

između učitelja i učenika izuzetno važna upravo interakcija između njih (Bratanić, 1993). Uspješnost odnosa učitelja s pojedinim učenikom određuju i njihovi stavovi, interesi, vrijednosti i sposobnosti te koliko su oni slični u njima (Posavec i Vlah, 2019, prema Bush, 1954.). Uspješnom međuljudskom odnosu, odnosno odnosu između učitelja i učenika, uvelike doprinose njihovi stavovi, socijalna percepcija, empatija, ali i elementi osobnog odnosa (Bratanić, 2003) te povjerenje. Ako učitelj nema povjerenja u sebe, neće ga imati ni u učenika, a samim time neće prihvatiti da učenik ima povjerenja u njega. Uloga učitelja jest pomoći učeniku da ispravno percipira i procjenjuje sebe i ličnost učitelja, čime ga osposobljava za uspješnije međuljudske odnose u školi, izvan nje, ali i kasnije u životu (Bratanić, 2003).

Odnos učitelj-učenik ima jasno određenu namjeru i cilj. On predstavlja profesionalno-društveni odnos jer je objektivn, u njemu postoji hijerarhija, a s obzirom da je za odgojni uspjeh ili neuspjeh učenika odgovoran učitelj kao kompetentan profesionalac, u njemu je prisutna i neravnopravnost u odnosu (Varga, 2015). Kako je u odnosu učitelja i učenika prisutna i osobna komponenta, utvrđeno je da učitelj ne može na isti način uspostaviti odnos sa svakim učenikom, odnosno da će sa jednim učenikom stvoriti bolji i uspješniji odnos, dok s nekim drugim učenikom to neće uspjeti. Upravo zato kao karakteristika odnosa učitelja i učenika navodi se i osobna naklonost. Ako je ona narušena, narušit će se i odnos učitelja i učenika što dovodi do nemogućnosti ostvarivanja profesionalnih zadataka i uspješne suradnje (Posavec i Vlah, 2019, prema Bush, 1954).

Kultura škole koja vlada u razredu i školi ne može postojati i egzistirati bez pozitivnog odnosa svih njenih sudionika, a posebice odnosa učitelja i učenika. Neki od čimbenika koji utječu na pozitivan odnos učenika i učitelja, a samim time i na kulturu škole jesu: učiteljeva toplina, sudjelovanje učenika u nastavi, poticanje odgovornosti učenika, individualne i socijalne norme kod učitelja te značenje koje pridaje naporu, poticanje samopouzdanja i prijateljstva, teškoće u nastavi i disciplina te zadovoljstvo učenika nastavom (Posavec i Vlah, 2019, prema Jurić, 2004).

1.3. Pregled dosadašnjih istraživanja

Vlah i Perger (2014) provele su istraživanje kojim su ispitivale učestalost činjenja i doživljavanja vršnjačkog nasilja te su utvrđivale doprinos nekih elemenata školske klime na činjenje i doživljavanje vršnjačkog nasilja. U istraživanju je sudjelovalo 147 učenika od četvrtog do osmog razreda jedne osnovne škole u Ličko-Senjskoj županiji. Ispitanici su odabrani slučajnim odabirom po dva odjeljenja u svakoj generaciji. Kao mjerni instrument u istraživanju je korišten integralni upitnik sastavljen od: Olweusovog upitnika (1998) Upitnik nasilnik/žrtva, adaptirane Skale percipirane sigurnosti u školi te Skale školske klime i sigurnosti u školi. Rezultati istraživanja pokazali su kako je nasilju bar jednom bilo izloženo 89 učenika (60,5%), dok je 20,4% učenika te škole sustavno, opetovano i često doživjelo vršnjačko nasilje od strane drugih učenika. Također, pokazalo se i kako vršnjačko nasilje češće čine dječaci i stariji učenici, a doživljavaju ga mlađi učenici te oni učenici koji percipiraju da je škola nesigurno mjesto.

Kekez i Bilić (2015) u svom su istraživanju dobili su slične rezultate što se tiče činjenja vršnjačkog nasilja prema spolu, odnosno utvrdili su kako su dječaci češće u ulozi počinitelja vršnjačkog nasilja, dok su djevojčice češće u ulozi osoba koje trpe nasilje. Njihovo istraživanje ispituje odnos između različitih uloga djece u vršnjačkom nasilju i moralnog odstupanja. U istraživanju su sudjelovala 422 učenika sedmih i osmih razreda osnovnih škola, a mjerni instrumenti bili su Upitnik općih podataka te prilagođene Skale moralnog odstupanja i uloga djece u vršnjačkom nasilju. Rezultati su, uz gore spomenutu razliku između činjenja i vršenja vršnjačkog nasilja prema spolu, pokazali i da je 35% ispitanih učenika doživjelo vršnjačko nasilje, a najveći broj među njima doživljava se u ulozi branitelja. Djevojčice su više od dječaka iskazale kako se prepoznaju u ulozi branitelja učenika koji trpi vršnjačko nasilje. Uz branitelje, ispitanici su iskazali kako se doživljavaju i kao promatrači te pasivni ili aktivni pomoćnici učeniku koji čini nasilje. Najmanje ispitanika doživjelo se kao počinitelja nasilja.

Istraživanje koje su provele Velki i Vrdoljak (2013) imalo je za cilj ispitati koji od odabranih vršnjačkih i školskih prediktora predviđaju vršnjačko nasilje (verbalno i tjelesno) te viktimizaciju. Odabrani vršnjački prediktori bili su: broj prijatelja, socijalni status učenika i prihvaćenost vršnjaka, dok su odabrani školski prediktori bili: školska klima i sigurnost u školskom okruženju. U istraživanju je sudjelovalo 262 učenika od petog do osmog razreda dviju osnovne škole u Hrvatskoj, a kao mjerni instrument koristili su se: Upitnik o nasilju među školskom djecom, Upitnik školske klime te sociometrijski postupak. Rezultati istraživanja pokazali su kako u predviđanju vršnjačkog nasilja značajnu ulogu imaju spol, dob, broj najboljih prijatelja, socijalni status i školska klima. Na vršnjačku viktimizaciju uvelike utječu prediktori kao što su: broj prijatelja, socijalni status, prihvaćenost i školska klima. Također, vršnjački i školski prediktori imaju utjecaj na tjelesno vršnjačko nasilje (31,9%) te verbalnu viktimizaciju (33%). Uz to, pokazalo se i kako stariji dječaci iskazuju značajno više ukupnog i tjelesnoga vršnjačkog nasilja. Istraživanje upućuje na jak utjecaj vršnjačkih i školskih varijabli u predviđanju vršnjačkoga nasilja i viktimizacije.

U okviru realizacije projekta „Budi DRUGačiji!“ provedeno je pilot istraživanje koje je imalo za cilj ispitati zastupljenost vršnjačkog nasilja u školama i stavovima učenika. Istraživanje je provedeno u razdoblju od ožujka do svibnja 2016. godine sa 489 učenika srednjih škola u Subotici i Bačkoj Topoli. Mjerni instrument bio je anketni upitnik sa 11 pitanja kojeg je sastavio Projektni tim kao dio pilot istraživanja. Istraživanje su provodili vršnjački edukatori po završetku vršnjačkih edukacija u svim školama koje su sudjelovale u istraživanju. Rezultati su pokazali kako su 45% ispitanih učenika bili učenici koji trpe nasilje u školi tijekom cijelog svog školovanja, dok je 13% učenika trpjelo nasilje u toj školskoj godini. Također, pokazalo se i kako se vršnjačko nasilje najčešće odvija u učionicama (što je izjavilo 58,1% učenika). Više od 55% učenika koji su sudjelovali u istraživanju bilo je svjedokom nasilja u školi, a najčešći oblici nasilja su: ismijavanje i omalovažavanje (71,8%), ogovaranje i širenje laži o nekome (54,4%) te slanje uznemirujućih i uvredljivih sadržaja putem interneta/mobilnog telefona (15,3%). 30% ispitanika izjavilo je kako bi uvijek prijavili nasilje u školi, ali samo 8% njih izjasnilo se kako je to doista i učinilo. 38% ispitanika smatra kako ih se nasilje „ne tiče i da ne trebaju reagirati“, dok osam od deset njih zna

kome ga treba prijaviti. Ovo istraživanje pokazalo je kako su među mladima visoko prisutni oblici agresivnog ponašanja i tolerancija na iste, kao i korištenje nasilja kao modela za rješavanje problema te neregiranja na isto (Kosić Bibić i Kovačević, 2018).

Reić Ercegovac (2016) provela je istraživanje kojemu je cilj bio utvrditi učestalost doživljavanja nekih oblika nasilnih ponašanja među školskim vršnjacima s obzirom na dob i spol te ispitati povezanost između učestalosti doživljavanja nasilja, školskog uspjeha te nekih elemenata razrednog ozračja. U istraživanju je sudjelovalo 400 učenika od petog do osmog razreda osnovnih škola iz nekoliko županija u Republici Hrvatskoj, a mjerni instrument sastojao se od tri dijela. U prvom dijelu mjernog instrumenta koristila su se pitanja zatvorenog tipa kojima su prikupljeni podaci o spolu, dobi, razredu te općem uspjehu na kraju školske godine. Drugi dio uključivao je procjenu učestalosti doživljenog vršnjačkog nasilja dok je treći dio mjernog instrumenta bio Upitnik razredne klime. Rezultati istraživanja pokazali su kako postoji značajna povezanost između doživljenog nasilnog ponašanja, uspjeha u školi i osjetljivosti na nasilje u razrednom ozračju. Pokazalo se da je između 40% i 80% učenika (ovisno o vrsti nasilnih ponašanja) barem jednom doživjelo neki oblik vršnjačkog nasilja. Također, pokazalo se kako su verbalni oblici nasilja najčešći među vršnjacima - 30% sudionika doživljava ogovaranje često ili gotovo svakodnevno, 18% učenika često ili svakodnevno doživljava vikanje, vrijeđanje ili nazivanje pogrdnim imenima, a omalovažavanje od strane svojih vršnjaka doživljava 16% učenika. Fizičko nasilje u obliku udaranja ili guranja 14% ispitanika doživljava često ili svakodnevno. Uz to, pokazalo se kako spol ima značajnu ulogu u učestalosti pojavljivanja vršnjačkog nasilja, odnosno da dječaci češće nego djevojčice doživljavaju nasilna ponašanja.

Raboteg-Šarić, Šakić i Brajša-Žganec (2009) proveli su istraživanje kojem je cilj bio ispitati odnos između kvalitete školskoga života, školskog uspjeha, motivacije i neprimjerenih ponašanja učenika u školi. U istraživanju je sudjelovalo 4999 učenika viših razreda osnovne škole, a kao mjerni instrument korištena je prilagođena verzija Upitnika kvalitete školskog života te Skala za samoprocjenu ciljnih orijentacija u učenju, učestalosti markiranja i školske nediscipline. Istraživanje je pokazalo da učenici koji se rjeđe nedisciplinirano ponašaju doživljavaju učenje kao izazov,

ocjenjuju svoje odnose s nastavnicima boljima, ali se i smatraju manje socijalno integriranim u školi. Također, pokazalo se i kako su negativni osjećaji učenika prema školi u znatnoj mjeri povezani s aspektima kvalitete školskoga života na koje škola može utjecati, poput kvalitete odnosa među učenicima.

Profaca, Puhovski i Luca Mrđen (2006) proveli su istraživanje kojim su željeli ispitati karakteristike djece žrtava nasilja među djecom te utvrditi postoje li razlike između dviju pasivnih i provokativnih žrtava. Ispitanici su bila djeca za koje se pokazalo da pripadaju kategoriji žrtava u starosti od 10 do 14 godine, a uzorak ispitanika bio je 1058. Kao mjerni instrument koristio se Upitnik školskog nasilja razvijen u sklopu šireg istraživanja Poliklinike za zaštitu djece Grada Zagreba. Istraživanje je pokazalo kako je u višim razredima osnovne škole veći broj provokativnih učenika koji trpe nasilje, dok je u nižim razredima broj provokativnih i pasivnih učenika koji trpe nasilje podjednak. Također, provokativni učenici koji trpe nasilje češće su dječaci, dok su pasivni učenici koji trpe nasilje podjednako dječaci i djevojčice. Provokativni učenici koji trpe nasilje skloniji su agresivno reagirati na nasilje ili nikome ne reći o njemu, dok pasivni češće traže pomoć i zaštitu odraslih.

Istraživanje s ciljem ispitivanja učestalosti vršnjačkog nasilja putem strategije osvećivanja proveli su Buljubašić Kuzmanović, Mišin i Vuković (2009). U njihovom istraživanju sudjelovalo je 204 učenika petih i osmih razreda četiri osnovne škole Osječko-baranjske i Vukovarsko-srijemske županije. Kao mjerni instrument korištena je Skala sučeljavanja (oblikovana i prilagođena prema Reardon 1998). Rezultati istraživanja pokazali su da stariji učenici (oko 30%) češće prakticiraju osvećivanje nego mlađi (oko 19%). Također, pokazalo se kako je strategija sučeljavanja vezana za osvećivanje više izražena kod dječaka nego kod djevojčica te da su dječaci, značajnije od djevojčica, spremniji prijetiti osobi sa kojom su u sukobu.

Istraživanje na području Bjelovarsko-bilogorske županije sa ciljem ispitivanja prevalencije vršnjačkog nasilja u školama, mogućnosti intervencije i ulogu škole u tome proveli su Puharić i Baričević (2014). Ispitanici su bili nastavnici, profesori i stručni suradnici u šest osnovnih škola na području Bjelovarsko-Bilogorske županije,

a uzorak ispitanika bio je 100. Kao mjerni instrument koristila se anketa Dana Olweusa, a ispitivanje je provedeno na sjednicama učiteljskog vijeća. Rezultati ovog istraživanja pokazali su kako 26,7% ispitanika smatra da učenici često razgovaraju o nasilju, dok 4% njih smatra kako gotovo nikada ne razgovaraju o istom. Ispitanici su se također izjasnili kako češće viđaju nasilje u svojim učionicama nego negdje drugdje u školi (45%). Što se tiče razgovora o samom nasilju, ispitanici (29%) često razgovaraju sa pedagogom, psihologom, defektologom ili drugim nastavnicima o toj tematici, dok čak 30% njih nikada nije s učenicima razgovaralo o tome. Čak 20% nastavnika nikada nije razgovaralo sa učenicima koji trpe nasilje nasilja, iako su svjesni toga da se nad njima vrši nasilje. Školska pravila ili politika o nasilničkom ponašanju među učenicima iznimno su jasna ili jasna 86% nastavnika u školama u kojima je provedeno istraživanje, dok su 14% ispitanika ta pravila prilično nejasna. Veliki postotak ispitanika izjavilo je da vjeruju kako su školska pravila ili politika i nasilničkom ponašanju jasno priopćena i roditeljima i nastavnom osoblju.

Sesar, Šimić i Barišić (2011) svojim su istraživanjem htjeli dati doprinos dosadašnjim istraživanjima ispitivanja strategija suočavanja djece sa vršnjačkim nasiljem, ali pritom uzimajući u obzir spol, dob i ulogu koju zauzimaju u vršnjačkom nasilju. U njihovom istraživanju sudjelovala su 372 učenika petih i osmih razreda dviju osnovnih škola. Za ispitivanje vršnjačkog nasilja kao mjerni instrument korišten je Upitnik školskih odnosa, dok su strategije suočavanja s vršnjačkim nasiljem ispitane Skalom strategija suočavanja. Na osnovi rezultata u Upitniku školskih odnosa formirane su četiri skupine ispitanika s obzirom na njihovu ulogu u vršnjačkom nasilju: djeca koja čine nasilje, djeca koja doživljavaju nasilje, ali ga i sama čine, djeca izložena nasilju te skupina djece koja ni na koji način nije uključena u nasilno ponašanje. Rezultati istraživanja pokazali su kako je najčešće korištena strategija suočavanja s vršnjačkim nasiljem usmjeravanje na problem i traženje socijalne potpore, a slijede ju internaliziranje i distanciranje dok se najmanje za suočavanje s vršnjačkim nasilje koristi strategija eksternaliziranja. Što se tiče razlike u spolu, strategiju usmjeravanja na problem i traženja socijalne potpore te strategiju internaliziranja češće koriste djevojčice od dječaka. U suočavanju s vršnjačkim nasiljem, djeca izložena nasilnom ponašanju, djeca počinitelji nasilja i djeca koja doživljavaju nasilje, ali ga i sama čine

više koriste internaliziranje i distanciranje od djece koja ni na koji način nisu uključena u nasilno ponašanje. Učenici petog razreda značajno više koriste strategiju usmjeravanja na problem i traženja socijalne potpore od učenika osmih razreda, dok učenici osmih razreda značajno više koriste eksternaliziranje.

Javornik Krečić, Kovše i Ploj Virtič (2013) proveli su istraživanje na uzorku od 425 učenika srednjih, osnovnih i srednjih strukovnih škola u Sloveniji, a njihov cilj bio je utvrditi problematiku vršnjačkog nasilja u spomenutim školama te koju ulogu školski savjetnici imaju prilikom suočavanja sa tim problemom. Podaci su prikupljeni anonimnim upitnikom za učenike, a rezultati su pokazali kako učenici srednjih škola ima najpozitivnija iskustva sa školskim savjetnicima, dok su učenici osnovnih škola pokazali najmanji odaziv na savjetovanje te najčešće izbjegavaju školske savjetnike. Također, učenici osnovnih škola u najmanjoj su se mjeri složili s time da osjećaju slobodu prenijeti svoja razmišljanja i probleme školskim savjetnicima te da je atmosfera u njihovim uredima najmanje ugodna za tu skupinu učenika. Uz to, tvrdnju da školski savjetnici doživljavaju vršnjačko nasilje kao nešto normalno najviše su potvrdili ispitanici osnovnih škola.

Ćakić i sur. (2013) proveli su istraživanje na 21 školi Splitsko-Dalmatinske županije u Republici Hrvatskoj. U istraživanje su bili uključeni nastavnici (166) i učenici (567) tih škola, a cilj istraživanja bio je povezati vršnjačko nasilje s općim i psihosocijalnim varijablama, ponašanjem te sa školskim okruženjem. Rezultati istraživanja pokazali su kako je 16,3% djece koja su sudjelovala u istraživanju bilo uključeno u neki oblik agresivnog ponašanja te da agresivno ponašanje češće vrše dječaci.

Istraživanje za ciljem ispitivanja spolnih razlika i učestalosti vršnjačkog nasilja kod adolescenata proveli su Klarin i Matešić (2014), a u istraživanju je sudjelovalo 172 učenika sedmih i osmih razreda osnovnih škola u Rijeci. Kao mjerni instrumenti koristili su se Skala vršnjačkog nasilja (prema Rimac i sur., 2012) i Skala percepcije roditeljskog ponašanja (prema Macuka, 2007). Istraživanje je pokazalo da je 11,38% ponekad izloženo vršnjačkom nasilju, skoro 3% vršnjačkom nasilju izloženo je vrlo često, a 11,45% učenika ponekad je počinilo vršnjačko nasilje. Također, među

ispitanicima najzastupljenije je psihološko nasilje, osobito ogovaranje te je utvrđeno kako ne postoji značajna razlika u doživljenom i počinjenom vršnjačkom nasilju s obzirom na rod.

Sušac, Ajduković i Rimac (2016) proveli su u Hrvatskoj prvo istraživanje vršnjačkog nasilja na nacionalno reprezentativnom uzorku. Cilj njihovog istraživanja bio je ispitati raširenost vršnjačkog nasilja te obilježja djece koja na različite načine sudjeluju u vršnjačkom nasilju. Uzorak ispitanika bio je 3.470, a ispitanici su bila djeca petog i sedmog razreda osnovne škole te drugog razreda srednje škole. Rezultati su pokazali kako je 14,8 % djece koja trpe nasilje vršnjačkog nasilja, 6,3% su počinitelji, a 14,8% su djeca koja su istovremeno oni koji trpe i čine vršnjačko nasilje. 64,1% djece nije uključeno u vršnjačko nasilje. Djevojčice u većem postotku pripadaju skupini osoba koje trpe nasilje te skupini koja su istovremeno oni koji trpe i čine vršnjačko nasilje dok dječaci u većoj mjeri iskazuju uključenost u fizičko i verbalno nasilje. Ona djeca za koju se ispostavilo da doživljavaju nasilje u većoj mjeri su oni djeca koja imaju ispodprosječan materijalni status dok su se počiniteljima nasilja u većoj mjeri pokazala djeca iz obitelji iznadprosječnog materijalnog statusa.

Belančić, Nikčević-Milković i Šuto (2013) provele su istraživanje na uzorku od 616 učenika od prvog do četvrtog razreda osnovnih škola u Ličko-Senjskoj županiji kojim su željele utvrditi razlike između činjenja i doživljavanja vršnjačkog nasilja u gradskim, prigradskim i seoskim sredinama. Rezultati su pokazali veću zastupljenost vršnjačkog nasilja u prigradskoj sredini, a najmanju u seoskoj. 12% djece iz prigradske sredine smatra da je zlostavljanje ono što učenik koji trpi nasilje zaslužuje, 60% učenika koji svjedoče vršnjačkom nasilju žali takvog učenika i rado bi mu pomogli, a utvrđeno je i da se u slučaju zlostavljanja učenici najčešće povjeravaju prijateljima. Vršnjačko nasilje u gradskoj prigradskoj sredini najčešće se događa na hodnicima ili stubištima škole, dok se u seoskoj sredini ono najčešće događa na igralištima ili sportskim terenima.

Marušić i Pavin Ivanec (2008) proveli su istraživanje čiji je bio ispitati učestalost pojedinih oblika vršnjačkog nasilja, a podatke su prikupljali u dvije točke mjerenja, na

početku i nakon prve godine provedbe intervencijskog programa (proljeće 2004. i proljeće 2005. godine). U prvu fazu istraživanja bilo je uključeno 884 učenika šestog i sedmog razreda iz 11 škola na području cijele Hrvatske. U drugu točku mjerenja, nakon prve godine provedbe intervencijskog programa, bili su uključeni učenici jednog, nasumično odabranog, razreda svake od škola koje su bile uključene u istraživanje. Druga točka mjerenja sadržavala je uzorak od 285 ispitanika. Kao mjerni instrument koristio se Olweusov Upitnik nasilnik/žrtva. U oba mjerenja pokazalo se kako su dječaci češće počinitelji vršnjačkog nasilja, a u prvom mjerenju djevojčice su iskazale kako su više izložene različitim oblicima socijalne izolacije i relacijske agresije. U drugom su mjerenju učenici znatno više od prvog mjerenja iskazali da su bili nasilni ili su trpjeli nasilje bar jednom. Nakon prve godine provedbe intervencijskog programa učenici su u znatno manjoj mjeri navodili neke oblike nasilja poput prijetnji, uzimanja i uništavanja stvari, fizičke agresije, širenja glasina te izrugivanja.

Veliko istraživanje provedeno je u Hrvatskoj 2004. godine u sklopu UNICEF-ovog projekta „Za sigurno i poticajno okruženje u školama“. Uzorak ispitanika bio je 23.342, a ispitanici su bili učenici 84 osnovne škole na području cijele Hrvatske. Kao mjerni instrument u istraživanju koristio se Olweusov Upitnik nasilnik/žrtva. Rezultati su pokazali kako je u razdoblju od nekoliko mjeseci čak 33% učenika doživjelo vršnjačko nasilje, dok je 23% učenika vršnjačko nasilje doživjelo jednom ili dva puta. 10% učenika vršnjačkom je nasilju bilo izloženo dva do tri puta mjesečno, a 12% učenika dva do tri puta mjesečno izvršilo je vršnjačko nasilje nad drugim učenicima. Pokazalo se i kako su najčešći oblici vršnjačkog nasilja nazivanje pogrdnim imenima, ismijavanje i zadirkivanje, laganje i širenje lažnih glasina te namjerno isključivanje iz društva. Zaključak navedenog jest da je verbalno vršnjačko nasilje zastupljenije u odnosu na fizičko. Što se tiče žrtava nasilja, 63% učenika reklo je kako im je žao učenika nad kojim se vrši nasilje i kako bi im rado pomogli dok se 91% učenika nad kojim se vršilo nasilje povjerilo nekome o tom problemu (Pregrad, 2007).

Skelac (2017) provela je istraživanje na uzorku od 326 učenika četvrtih razreda i 158 učitelja osnovnih škola iz nekoliko hrvatskih županija. Cilj istraživanja bio je ispitati

učitelje i učenike razredne nastave o percepciji odnosa učenika i učitelja, njihovoj komunikaciji te odnose među učenicima. Dobiveni rezultati upućuju da je doživljaj učenika povezan s nešto više negativnih procjena odnosa prema nastavnoj komunikaciji po čemu se zaključuje kako učenici zahtijevaju poticajnije metode učenja i više izvora u nastavi. To se može negativno odraziti na odnos učitelja i učenika te dovesti do sukoba u komunikaciji učitelj-učenik.

Brojna su istraživanja provedena na temu vršnjačkog nasilja, a dobiveni rezultati ukazuju na učestalost njegova pojavljivanja. Ono što je u Hrvatskoj još nedovoljno istraženo jesu odnosi učitelja i učenika u školama i kako odnos učitelj-učenik utječe na učestalost pojavljivanja vršnjačkog nasilja. Upravo zato, u sklopu ovoga rada, provedeno je istraživanje na tu temu.

2. SVRHA, CILJ I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

Svrha istraživanja jest dati doprinos postojećim saznanjima o školskoj kulturi i vršnjačkom nasilju te utvrditi kako rezultati istraživanja mogu pomoći u osmišljanju preventivnih programa vezanih za sprečavanje nasilja u školama. Aplikativna svrha ovog istraživanja jest na temelju rezultata istraživanja dati informaciju školi u kojoj je vršeno istraživanje kako postaviti neke elemente preventivnog programa u sprječavanju vršnjačkog nasilja među djecom, a vezano uz radno okruženje, usko povezano sa školskom kulturom.

Osnovni cilj rada je analizirati samoiskaz činjenog i trpljenog vršnjačkog nasilja kod učenika sedmih i osmih razreda u jednoj osnovnoj školi te analizirati isto u odnosu na učenikov percipirani odnos između učenika i učitelja kao jedan od elemenata školske kulture. Slijedom ovako postavljenog temeljnog cilja postavljamo i **specifične ciljeve:**

Cilj 1: Utvrditi postotak učenika sedmih i osmih razreda koji čine i koji trpe vršnjačko nasilje ponekad, često i gotovo uvijek.

Cilj 2: Utvrditi povezanost između činjenja i trpljenja vršnjačkog nasilja s učenikovim percipiranim odnosom između učenika i učitelja u školi.

Prema postavljenim ciljevima istraživanja, postavljene su sljedeće **hipoteze:**

Hipoteza 1(a): Više od polovine učenika sedmih i osmih razreda trpi vršnjačko nasilje ponekad, često i gotovo uvijek.

Ova hipoteza postavlja se temeljem istraživanja Reić Ercegovac (2016) čiji je cilj bio ispitati učestalost doživljavanja različitih oblika nasilnog ponašanja učenika viših razreda osnovne škole. Istraživanje se provodilo u nekoliko osnovnih škola iz nekoliko županija u Republici Hrvatskoj, a rezultati istraživanja pokazali su da više od polovine učenika povremeno ili često doživljava nasilno ponašanje.

Hipoteza 1(b): Jedna petina učenika sedmih i osmih razreda čini vršnjačko nasilje ponekad, često i gotovo uvijek.

Ova se hipoteza postavlja temeljem istraživanja Vlah i Perger (2014) koje su u jednoj osnovnoj školi u Republici Hrvatskoj utvrđivale učestalost činjenja i trpljenja vršnjačkog nasilja. Prema rezultatima ovog istraživanja više od jedne šestine učenika

(17,7%) je činilo vršnjačko nasilje nad drugima učenicima ponekad, često ili gotovo uvijek. Slične rezultate, od približno 17% učestalosti činjenja vršnjačkog nasilja, pokazala su i istraživanja koje su proveli Karlović (2006) te Velki i Vrdoljak (2013).

Hipoteza 2: Što učenici boljim procjenjuju odnos između učitelja i učenika u školi, to manje iskazuju trpljenje i činjenje vršnjačkog nasilja u školi.

3. METODA

3.1. Uzorak sudionika

Istraživanje je provedeno u jednoj osnovnoj školi u Koprivničko-Križevačkoj županiji., a ispitanici su bili učenici sedmih i osmih razreda spomenute škole. Osnovna škola u kojoj je provedeno istraživanje nalazi se na sjeverozapadu Hrvatske, u gradu Križevci čije stanovništvo broji 20602 ljudi. Spomenutu školu pohađa 884 učenika, a kao što je vidljivo iz Tablice 1., ukupan broj učenika sedmih i osmih razreda koji su sudjelovali u istraživanju je 190, od kojih je 100 dječaka (52,6%) i 90 djevojčica (47,4%).

Tablica 1. Distribucija ispitanika u odnosu na spol

Spol	Broj učenika	Postotak (%)
Muški	100	52,6
Ženski	90	47,4
Ukupno	190	100,0

Kao što se vidi iz Tablice 2., od ukupnog uzorka od 190 učenika, u istraživanju je sudjelovalo 87 učenika sedmih razreda te 103 učenika osmih razreda, što u postocima iznosi 45,8% učenika sedmih i 54,2% učenika osmih razreda.

Tablica 2. Distribucija ispitanika u odnosu na razred

Razred	Broj učenika	Postotak (%)
Sedmi	87	45,8
Osmi	103	54,2
Ukupno	190	100,0

U Tablici 3. mogu se vidjeti osnovni statistički podaci učenika s obzirom na dob. Distribucija dobi ispitanika proteže se između 12 i 16 godina, a vidljivo je kako je

najveći postotak ispitanika u dobi od 14 godina (53,7%), a najmanje ispitanika ima 12 godina (1,1%) i 16 godina (0,5%).

Tablica 3. Distribucija učenika prema dobi

Dob	Broj učenika	Postotak (%)
12	2	1,1
13	74	38,9
14	102	53,7
15	11	5,8
16	1	0,5
Ukupno	190	100,0

Najmlađi ispitanik ima 12 godina, dok najstariji ima 16 godina. Prosječna dob učenika je 13,66 godina, sa odstupanjem, odnosno standardnom devijacijom od 0,629% (Tablica 4.).

Tablica 4. Deskriptivni podaci za prosječne vrijednosti dobi učenika

MIN	MAX	M	SD
12	16	13,66	,629

MIN – minimum; MAX – maksimum; M – mean; SD – standardna devijacija

3.2. Mjerni instrumenti

U istraživanju je korišten *Upitnik za učenike* koji je, osim općih podataka o školi i učenicima, sadržavao dvije grupe pitanja: prva grupa o trpljenju i činjenju vršnjačkog nasilja, a druga grupa pitanja o odnosu između učitelja i učenika u školi.²

Prva grupa pitanja o trpljenju i činjenju vršnjačkog nasilja, imenovana kao *Skala trpljenja i činjenja vršnjačkog nasilja* osmišljena je za potrebe šireg projekta, a varijable su kreirane temeljem uvida u prethodne skale (Velki i Kuterovac Jagodić, 2016; Olweus, 1998; Buljubašić Kuzmanović, Milašin, i Vuković, 2009, prema Reardon, 1998; Raboteg-Šarić, Šakić i Brajša-Žganec, 2009; Reić Ercegovac, 2016). Ona sadrži deset čestica od kojih je šest usmjereno na ispitivanje trpljenja, a šest ih je usmjereno na ispitivanje činjenja vršnjačkog nasilja. Učenici su davali odgovore na skali Likertovog tipa pri čemu je: 1 – gotovo nikada, 2 – rijetko, 3 – ponekad, 4 – često i 5- gotovo uvijek.

Varijable koje su usmjerene na ispitivanje **trpljenja** vršnjačkog nasilja jesu:

Koliko je puta nad Tobom ili Tebi u školi u posljednjih nekoliko mjeseci:

- 1) netko direktno upućivao/upućivala uvrede ili ružne riječi?
- 2) netko isključivao/isključivala namjerno iz društva?
- 3) dovodio/dovodila u neugodnu situaciju pred odraslim osobama?
- 4) naguravao/naguravala kako bi se Ti loše osjećao/osjećala?
- 5) udarao/udarala ili nanosio/nanosila druge vrste fizičke povrede?
- 6) iznuđivao/iznuđivala novac (tražio/tražila protiv Tvoje volje)?

Varijable koje su usmjerene na ispitivanje **činjenja** vršnjačkog nasilja jesu:

Koliko puta si Ti sam/sama ili u grupi drugih vršnjaka nad nekim učenikom i/ili nad nekom učenicom u školi u posljednjih nekoliko mjeseci:

- 1) direktno upućivao/upućivala uvrede ili ružne riječi?
- 2) isključivao/isključivala namjerno iz društva?
- 3) dovodio/dovodila u neugodnu situaciju pred odraslim osobama?
- 4) naguravao/naguravala kako bi se on loše osjećao/osjećala?
- 5) udarao/udarala ili nanosio/nanosila druge vrste fizičke povrede?

² Ovo istraživanje je dio većeg projekta u kojem se ispitivala školska kultura, načini ponašanja učenika u sukobima i vršnjačko nasilje kojega je vodila izv.prof.dr.sc. Nataša Vlah

6) iznuđivao/iznuđivala novac protiv volje tog učenika/učenice?

Druga grupa pitanja, imenovana kao skala *Pozitivnog i podržavajućeg odnosa učitelja prema učeniku*, ispitivala je učenikovu procjenu pozitivnog i podržavajućeg odnosa između učenika i učitelja u školi. Ona sadrži 41 česticu koje su komponentnom konfirmativnom analizom³ činile jednu dimenziju kojoj je Cronbachova Alpha bila 0,911, odnosno koja pouzdano mjeri odnos između učenika i učitelja u školi kako vidi učenik. Primjeri tih čestica jesu: „Učitelji pažljivo slušaju mišljenje svih učenika“, „Učitelji se prema učenicima odnose s poštovanjem i uvažavanjem“, „Učiteljima je važno mišljenje učenika“, „Učitelji se trude razumjeti učenike“⁴.

Učenici su procjenjivali odnos između učenika i učitelja na semintervalnoj skali pri čemu je: 0 – nikada ne primjećujem, 1 – ponekad primjećujem, 2 – često primjećujem i 3 – gotovo uvijek primjećujem.

3.3. Postupak prikupljanja podataka

Prije početka provođenja istraživanja, dobivena je potvrda Učiteljskog fakulteta u Rijeci za provođenje istraživanja. Nakon toga, ravnatelj osnovnih škola u kojima je provedeno istraživanje zamoljeni su sudjelovati u istom, prilikom čega im je objašnjen cilj, svrha i postupak samog istraživanja. Nakon što je dobivena suglasnost ravnatelja za provedbu istraživanja, u suradnji s razrednicima razrednih odjela u kojima je provedeno istraživanje, podijeljeni su Informativni pristanci svim učenicima u razredu. Učenici su Informativne pristanke odnijeli roditeljima na potpis i vratili ih kroz nekoliko radnih dana potpisane. Postupak prikupljanja potpisanih informativnih pristanaka trajao je dva tjedna. Nakon što su učenici donijeli potpisane pristanke u školu, razrednici su kontaktirali autoricu ovog rada te je ona u tim razrednim odjeljenjima mogla prikupljati podatke. Ukoliko su učenici željeli sudjelovati u

³ Komponentna analiza je napravljena uz pomoć mentorice.

⁴ Ostale čestice mogu se vidjeti u Prilogu 1. Upitnik za učenike i učenice - KOMUNIKACIJA IZMEĐU UČENIKA I UČITELJA

istraživanju, a zaboravili su donijeti potpisani Informativni pristanak, mogli su ga predati razredniku naknadno.

Podaci su se prikupljani tijekom travnja 2019. godine, a postupak prikupljanja podataka trajao je tri radna tjedna. Ispitivanje je provedeno grupno u svakom razrednom odjeljenju sedmih i osmih razreda škola u kojima se provodilo istraživanje za vrijeme sata razredne zajednice. Učenicima je objašnjeno kako se prikupljanje podataka vrši putem Upitnika za učenike te da je za popunjavanje Upitnika predviđeno vrijeme od 45 minuta (jedan školski sat). Vremensko trajanje popunjavanja Upitnika bilo je individualno i ovisilo je od razreda do razreda. U nekim razredima učenici su Upitnik popunjavali cijeli školski sat, neki su razredi bili gotovi za 25-30 minuta, a u nekim razredima je bilo potrebno produžiti vrijeme predviđeno za ispunjavanje na 60 minuta. O učenicima koji nisu željeli sudjelovati u istraživanju brinuo se razrednik.

Objašnjavanje postupka provođenja ispitivanja te samo vođenje ispitivanja autorica rada provela je samostalno sa svakim razredom. Prije nego što su učenicima podijeljeni Upitnici, naglašeno im je da će se dobiveni podaci koristiti isključivo u istraživačke svrhe, da njihov identitet ostaje u potpunosti anonimn, da je njihovo sudjelovanje u istraživanju u potpunosti dobrovoljno te da u svakom trenutku mogu odustati. Također, učenicima je objašnjeno koji je cilj i svrha ovog istraživanja te su upućeni da detaljno još jednom pročitaju upute koje se nalaze na početku Upitnika i da slobodno mogu pitati ako im nešto ne bude jasno prilikom ispunjavanja. Autorica je također zamolila učenike da Upitnik ispunjavaju plavom ili crnom kemijskom olovkom te je donijela dodatne kemijske olovke ako će biti potrebni. Uz to, učenici su zamoljeni da Upitnike ispunjavaju samostalno, u tišini, da ne komentiraju svoje, ali ni tuđe odgovore te da ne prepisuju (jer nema točnih i netočnih odgovora). Nakon što su učenicima podijeljeni Upitnici, autorica je zajedno s njima prelistala Upitnik, objasnila skale kojima vrednuju tvrdnje koje se nalaze u Upitniku te je uputila učenike da odgovaraju zaokruživanjem brojeva za koje smatraju da opisuju tvrdnje. Po završetku ispunjavanja, učenici su mogli osobno donijeti Upitnik autorici ili podići ruku pa je autorica došla do mjesta gdje su sjedili i uzela Upitnik.

3.4. Obrada podataka

Podaci za testiranje hipoteza će se obraditi frekvencijama, postocima te Spearmanovim koleracijama jer su distribucije varijabli prema Kolmogorov-Smirnov testu normalnosti distribucije izvan normalnosti. Za procjenu pozitivnog i podržavajućeg odnosa između učenika i učitelja sve su se čestice iz Upitnika koje uključuju pitanja o komunikaciji između učitelja i učenika zbrojile u jednu prosječnu vrijednost. Nakon toga su se, Spearmanovom korelacijskom analizom stavili u odnos trpljenje i činjenje vršnjačkog nasilja i učenička percepcija pozitivnog i podržavajućeg odnosa učitelja i učenika te se utvrdila njihova povezanost.

4. REZULTATI

Da bi se testirale hipoteze istraživanja, u nastavku rada prikazani su rezultati frekvencija svake od čestica iz Skale trpljenja i činjenja vršnjačkog nasilja. Također, prikazana je i povezanost između Skale trpljenja i činjenja vršnjačkog nasilja i učeničkog percipiranog odnosa između učenika i učitelja u školi.

4.1. Iskaz učenika o trpljenju vršnjačkog nasilja

U Tablici 5. prikazane su čestice o trpljenju vršnjačkog nasilja iz Skale trpljenja i činjenja vršnjačkog nasilja te uzorak ispitanika koji je odgovorio na navedene tvrdnje. Ispitanici, odnosno učenici, su odgovarali zaokruživanjem samo jednog broja ispred tvrdnje. Mogući odgovori učenika na tvrdnje bili su: 1 – gotovo nikada; 2 – rijetko; 3 – ponekad; 4 – često i 5 – gotovo uvijek.

Tablica 5. Čestice trpljenja vršnjačkog nasilja i uzorak ispitanika

Koliko puta je nad Tobom ili Tebi u školi u posljednjih nekoliko mjeseci...	Uzorak
....netko direktno upućivao/upućivala uvrede ili ružne riječi	190
....netko isključivao/isključivala namjerno iz društva	190
...dovodio/dovodila u neugodnu situaciju pred odraslim osobama	190
...naguravao/naguravala kako bi se Ti loše osjećao/osjećala	189
...udarao/udarala ili nanosio/nanosila druge vrste fizičke povrede	190
...iznuđivao/iznuđivala novac (tražio/tražila protiv Tvoje volje)	190

U nastavku rada prikazani su odgovori ispitanika na šest tvrdnji o trpljenju vršnjačkog nasilja (prikazanih u Tablici 5.) iz Skale trpljenja i činjenja vršnjačkog nasilja na razini frekvencija.

Pretpostavlja se da će se većina ispitanika složiti s tvrdnjom da im je u posljednjih nekoliko mjeseci u školi često netko direktno upućivao uvrede ili ružne riječi.

Tablica 6. Odgovori ispitanika na pitanje „Koliko puta je nad Tobom ili Tebi u školi u posljednjih nekoliko mjeseci netko direktno upućivao/upućivala uvrede ili ružne riječi?“

...netko direktno upućivao/upućivala uvrede ili ružne riječi	Frekvencija	Postotak
gotovo nikada	43	22,6
rijetko	61	32,1
ponekad	55	28,9
često	20	10,5
gotovo uvijek	11	5,8
Ukupno	190	100,0

Iz Tablice 6. vidljivo je da je najveći postotak ispitanika rijetko u posljednjih nekoliko mjeseci u školi doživio upućivanje uvreda ili ružnih riječi, točnije 32,1%, dok je ovaj oblik vršnjačkog nasilja gotovo nikada doživjelo 22,6% ispitanika. Čak 28,9% ispitanika uvrede ili ružne riječi u školi doživjelo je ponekad u posljednjih nekoliko mjeseci, a spomenuto je često ili gotovo uvijek sveukupno doživio 31 ispitanik (16,3%). Ovi rezultati u skladu su s istraživanjem koje je provela Reić Ercegovac (2016) u kojem su rezultati pokazali da 18% ispitanika često ili gotovo svakodnevno doživljava vikanje, vrijeđanje ili nazivanje pogrđnim imenima.

S obzirom da je upućivanje uvreda ili ružnih riječi u školi u posljednjih nekoliko mjeseci gotovo nikada ili rijetko doživjela više od polovica ispitanika (54,7%), a tek 10,5% ispitanika navedeno je doživjelo često, navedena pretpostavka nije potvrđena.

Pretpostavlja se da su ispitanici ponekad u posljednjih nekoliko mjeseci u školi bili namjerno isključivani iz društva.

Tablica 7. Odgovori ispitanika na pitanje „Koliko puta je nad Tobom ili Tebi u školi u posljednjih nekoliko mjeseci netko isključivao/isključivala namjerno iz društva?“

...netko isključivao/isključivala namjerno iz društva	Frekvencija	Postotak
gotovo nikada	69	36,3
rijetko	48	25,3
ponekad	46	24,2
često	16	8,4
gotovo uvijek	11	5,8
Ukupno	190	100,0

Kao što prikazuje tablica 7., najveći je postotak ispitanika (61,6%) gotovo nikada ili rijetko u posljednjih nekoliko mjeseci u školi bio namjerno isključivan iz društva. Često je namjerno iz društva bilo isključeno 8,4% ispitanika, dok je gotovo uvijek u posljednjih nekoliko mjeseci u školi iz društva bilo isključeno 5,8% ispitanika. Namjerno isključivanje iz skupine karakteristika je socijalno-emocionalnog nasilja (Popović, 2008), socijalnog (Zečević, 2010) ili nasilja kroz odnose (Coloroso, 2004). Ovo istraživanje nije uključivalo spolne razlike u trpljenju vršnjačkog nasilja u obliku namjernog isključivanja iz društva, no, Marušić i Pavin Ivanec (2008) kao rezultat svoga istraživanja navode da su djevojčice češće od dječaka izjavljivale da su bile izložene namjernom isključivanju iz kruga prijatelja. Također, djevojčice su općenito češće izložene vrstama indirektnog zlostavljanja kao što su ignoriranje ili namjerno isključivanje iz skupine (Marušić i Pavin Ivanec, 2008, prema Borg, 1999; Collins, McAleavy i Adamson, 2004).

Pretpostavka od koje se krenulo jest da su ispitanici ponekad u posljednjih nekoliko mjeseci u školi bili namjerno isključivana iz društva, ali s obzirom da je većina ispitanika odgovorilo gotovo nikad, a ponekad njih 46, odnosno 24,2%, pretpostavka se ne može smatrati potvrđenom.

Pretpostavlja se da će većina ispitanika odgovoriti da ih je netko ponekad u posljednjih nekoliko mjeseci dovodio u neugodnu situaciju pred odraslim osobama.

Tablica 8. Odgovori ispitanika na pitanje „Koliko puta je nad tobom ili Tebi u školi u posljednjih nekoliko mjeseci dovodio/dovodila u neugodnu situaciju pred odraslim osobama?“

... dovodio/dovodila u neugodnu situaciju pred odraslim osobama	Frekvencija	Postotak
gotovo nikada	68	35,8
rijetko	56	29,5
ponekad	47	24,7
često	12	6,3
gotovo uvijek	7	3,7
Ukupno	190	100,0

Kao što prikazuje Tablica 8., ispitanici se najviše slažu s tvrdnjom da u posljednjih nekoliko mjeseci u školi gotovo nikada nisu dovođeni u neugodnu situaciju pred odraslim osoba, njih 35,8%. Rijetko je ovakvo nasilje doživjelo 29,5% ispitanika, a ponekad 24,7%. Iz navedenog se može zaključiti kako je u ovoj školi malo ili nimalo zastupljeno nasilje u obliku dovođenja drugih osoba u neugodne situacije. To se može vidjeti i po činjenici da se ispitanici u najmanjoj mjeri slažu s time da ih je netko u školi često ili gotovo uvijek dovodio u neugodnu situaciju pred odraslim osobama u posljednjih nekoliko mjeseci (10%). Ovakvo nasilje karakteristika je nasilja kroz odnose jer se nasilje kroz odnose koristi kako bi se vršnjak odbacio iz društva te kako bi se sustavno smanjilo djetetovo samopoštovanje (Coloroso, 2004).

S obzirom da je od 190 ispitanika, njih 47 odgovorilo kako je u posljednjih nekoliko mjeseci u školi ponekad bilo dovedeno u neugodnu situaciju pred odraslim osobama, pretpostavka nije potvrđena.

Pretpostavlja se da su ispitanici često u posljednjih nekoliko mjeseci u školi bili naguravani kako bi se loše osjećali.

Tablica 9. Odgovori ispitanika na pitanje „Koliko puta je nad tobom ili Tebi u školi u posljednjih nekoliko mjeseci naguravao/naguravala kako bi se Ti loše osjećao/osjećala?“

... naguravao/naguravala kako bi se Ti loše osjećao/osjećala	Frekvencija	Postotak
gotovo nikada	82	43,2
rijetko	44	23,2
ponekad	39	20,5
često	15	7,9
gotovo uvijek	9	4,7
Ukupno	189	99,5
Nedostaje	1	0,5

Kao što je vidljivo iz Tablice 9., ispitanici su u najvećem broju, na pitanje „Koliko puta je nad tobom ili Tebi u školi u posljednjih nekoliko mjeseci naguravao/naguravala kako bi se Ti loše osjećao/osjećala?“, odgovorili gotovo nikada, njih 43,2%. Rijetko i ponekad odgovorilo je 43,7% ispitanika, dok je često i gotovo uvijek odgovorilo 12,6% ispitanika. Dobiveni rezultati su u skladu sa istraživanjem Reić Ercegovac (2016) čiji rezultati pokazuju kako 14% ispitanika fizičko nasilje u obliku guranja doživljava često ili svakodnevno, a nikada ga nije doživjelo 50% ispitanika. Naguravanje ili guranje oblici su tjelesnog izravnog zlostavljanja (Rigby, 2006), odnosno izravnog nasilništva (Olweus, 1998).

S obzirom da su ispitanici u postotku od 7,9% odgovorili da su često u posljednjih nekoliko mjeseci bili naguravani kako bi se loše osjećali, pretpostavka nije potvrđena.

Pretpostavlja se da će ispitanici u najvećem broju odgovoriti da ih je netko u posljednjih nekoliko mjeseci u školi ponekad, često ili gotovo uvijek udarao/udarala ili nanosio/nanosila druge vrste fizičke povrede.

Tablica 10. Odgovori ispitanika na pitanje „Koliko puta je nad tobom ili Tebi u školi u posljednjih nekoliko mjeseci udarao/udarala ili nanosio/nanosila druge vrste fizičke povrede?“

... udarao/udarala ili nanosio/nanosila druge vrste fizičke povrede	Frekvencija	Postotak
gotovo nikada	110	57,9
rijetko	43	22,6
ponekad	18	9,5
često	10	5,3
gotovo uvijek	9	4,7
Ukupno	190	100,0

Kao što je vidljivo u Tablici 10., najveći broj ispitanika odgovorio je da gotovo nikada u posljednjih nekoliko mjeseci u školi nisu udarani ili im nisu nanošene druge vrste fizičke povrede. Da im je to učinjeno rijetko složilo se 22,6% ispitanika, a ponekad njih 9,5%. Ispitanici su često ili gotovo uvijek u posljednjih nekoliko mjeseci bili udarani ili su im nanošene druge vrste fizičke povrede u postotku od 10%. Dobiveni rezultati niži su od rezultata Reić Ercegovac (2016) koja je u svom istraživanju zaključila kako fizičko nasilje u obliku udaranja ili guranja često ili svakodnevno doživljava 14% ispitanika. Buljubašić Kuzmanović, Milašin i Vuković (2009) navode podatak kako su fizički napadi u nekim školskim sredinama učestali kod 55,5% učenika (Buljubašić Kuzmanović, Milašin, i Vuković, 2009, prema Zrilić, 2003).

19,5% ispitanika bilo je ponekad, često ili gotovo uvijek udarano ili su im nanošene druge vrste fizičke povrede, što nije u skladu s postavljenom pretpostavkom.

Pretpostavlja se da će ispitanici u najvećem broju odgovoriti da je ponekad ili u posljednjih nekoliko mjeseci u školi netko iznuđivao/iznuđivala novac od njih.

Tablica 11. Odgovori ispitanika na pitanje „Koliko puta je nad tobom ili Tebi u školi u posljednjih nekoliko mjeseci iznuđivao/iznuđivala novac (tražio/tražila protiv Tvoje volje)?“

... iznuđivao/iznuđivala novac (tražio/tražila protiv Tvoje volje)	Frekvencija	Postotak
gotovo nikada	162	85,3
rijetko	17	8,9
ponekad	5	2,6
često	4	2,1
gotovo uvijek	2	1,1
Ukupno	190	100,0

Kao što prikazuje Tablica 11. ispitanici su u najvećem postotku (85,3%) odgovorili kako u posljednjih nekoliko mjeseci u školi gotovo nikada nisu doživjeli da netko od njih iznuđuje novac, odnosno traži isti protiv njihove volje. Najmanje su se složili s tvrdnjom da je netko gotovo uvijek od njih iznuđivao novac (1,1%) i često (2,1%). 2,6% ispitanika odgovorilo je kako je ponekad netko od njih iznuđivao novac, a 8,9% njih odgovorilo je da se to događalo rijetko. Marušić i Pavin Ivanec (2008) navode kako učenici rjeđe od ostalih oblika nasilja navode uzimanje novaca ili ostalih stvari i njihovo uništavanje. Navedeno je u skladu s dobivenim rezultatima ovog istraživanja, jer se najviše učenika izjasnilo kako gotovo nikada nisu doživjeli ovaj oblik nasilja.

S obzirom da je malen postotak učenika (4,7%) izjavilo kako je ponekad u posljednjih nekoliko mjeseci od njih iznuđivan novac, pretpostavka nije potvrđena.

4.2. Iskaz učenika o činjenju vršnjačkog nasilja

U Tablici 12. prikazane su čestice o činjenju vršnjačkog nasilja iz Skale trpljenja i činjenja vršnjačkog nasilja te broj ispitanika koji je odgovorio na navedene tvrdnje. Ispitanici su odgovarali zaokruživanjem samo jednog broja ispred tvrdnje. Mogući odgovori na tvrdnje bili su: 1 – gotovo nikada; 2 – rijetko; 3 – ponekad; 4 – često; 5 – gotovo uvijek.

Tablica 12. Čestice činjenja vršnjačkog nasilja i uzorak ispitanika

Koliko puta si Ti sam/sama ili u grupi drugih vršnjaka nad nekim učenicom i/ili nad nekom učenicom u školi u posljednjih nekoliko mjeseci ...	Uzorak
... direktno upućivao/upućivala uvrede ili ružne riječi?	190
... isključivao/isključivala namjerno iz društva?	190
...dovodio/dovodila u neugodnu situaciju pred odraslim osobama?	190
...naguravao/naguravala kako bi se on/ona loše osjećao/osjećala?	189
...udarao/udarala ili nanosio/nanosila druge vrste fizičke povrede?	190
...iznuđivao/iznuđivala novac protiv volje tog učenika/učenice?	190

U nastavku rada prikazani su odgovori ispitanika na šest tvrdnji o činjenju vršnjačkog nasilja (prikazanih u Tablici 12.) iz Skale trpljenja i činjenja vršnjačkog nasilja na razini frekvencija.

Pretpostavlja se da je većina ispitanika sama ili u grupi vršnjaka ponekad u posljednjih nekoliko mjeseci drugom učeniku upućivala uvrede ili ružne riječi.

Tablica 13. Odgovori ispitanika na pitanje „Koliko puta si Ti sam/sama ili u grupi drugih vršnjaka nad nekim učenikom i/ili nad nekom učenicom u školi u posljednjih nekoliko mjeseci direktno upućivao/upućivala uvrede ili ružne riječi ?“

....direktno upućivao/upućivala uvrede ili ružne riječi	Frekvencija	Postotak
gotovo nikada	96	50,5
rijetko	63	33,2
ponekad	14	7,4
često	13	6,8
gotovo uvijek	4	2,1
Ukupno	190	100,0

Iz Tablice 13. vidljivo je da je najveći postotak ispitanika dalo odgovor *gotovo nikada* ili *rijetko* na pitanje koliko puta su oni sami ili u grupi direktno u posljednjih nekoliko mjeseci u školi upućivali uvrede ili ružne riječi (83,7%). Odgovor *ponekad* i *često* je dalo 14,2% ispitanika, dok je odgovor *gotovo uvijek* dalo najmanje ispitanika (2,1%). Prema rezultatima prethodnih istraživanja verbalno nasilje je najčešći oblik nasilja (Kosić Bibić i Kovačević, 2018; Pregrad, 2007; Reić Ercegovac, 2016), a verbalni su napadi u nekim školskim sredinama učestali kod 35,8% učenika (Buljubašić Kuzmanović, Milašin, i Vuković, 2009, prema Zrilić, 2003).

S obzirom da se 7,4% ispitanika izjasnilo da su sami ili u grupi vršnjaka ponekad upućivali uvrede ili ružne riječi drugoj osobi u školi u posljednjih nekoliko mjeseci, pretpostavka nije potvrđena.

Pretpostavlja se da je većina ispitanika sama ili u grupi vršnjaka rijetko u posljednjih nekoliko mjeseci drugog učenika isključivala namjerno iz društva.

Tablica 14. Odgovori ispitanika na pitanje „Koliko puta si Ti sam/sama ili u grupi drugih vršnjaka nad nekim učenikom i/ili nad nekom učenicom u školi u posljednjih nekoliko mjeseci isključivao/isključivala namjerno iz društva?“

.... isključivao/isključivala namjerno iz društva	Frekvencija	Postotak
gotovo nikada	125	65,8
rijetko	39	20,5
ponekad	11	5,8
često	13	6,8
gotovo uvijek	2	1,1
Ukupno	190	100,0

Iz Tablice 14. vidljivo je da je najveći postotak ispitanika (65,8%) odgovorio *gotovo nikada* na pitanje koliko često su oni sami ili u grupi u posljednjih nekoliko mjeseci u školi isključivali namjerno drugog učenika iz društva. Odgovor *često* i *gotovo uvijek* dalo je 7,9% ispitanika, dok je 5,8% ispitanika odgovorilo kako su *ponekad* sami ili u grupi namjerno isključivali drugog učenika iz društva. . Buljubašić Kuzmanović, Milašin i Vuković (2009) u svom istraživanju navode podatak kako je ovakav oblik nasilja (okretanje drugih osoba protiv osobe nad kojom se vrši nasilje) 54,9% muških ispitanika ocijenilo poželjno, dok je isto ocijenilo poželjnim čak 81,1% ženskih ispitanika. Važno je napomenuti kako se u ovom istraživanju nisu istraživale spolne razlike u činjenju ovakvog oblika nasilja, stoga se dobiveni rezultati ne mogu usporediti.

Navedena pretpostavka ne može se smatrati potvrđenom iz razloga što je tek 20,5% ispitanika odgovorilo kako su u posljednjih nekoliko mjeseci u školi rijetko sami ili u grupi isključivali drugog učenika iz društva.

Pretpostavlja se da je većina ispitanika odgovorila da je rijetko nekog učenika u posljednjih nekoliko mjeseci, sama ili u grupi vršnjaka, dovela u neugodnu situaciju pred odraslim osobama.

Tablica 15. Odgovori ispitanika na pitanje „Koliko puta si Ti sam/sama ili u grupi drugih vršnjaka nad nekim učenikom i/ili nad nekom učenicom u školi u posljednjih nekoliko mjeseci dovelo/dovodila u neugodnu situaciju pred odraslim osobama?“

.... dovelo/dovodila u neugodnu situaciju pred odraslim osobama	Frekvencija	Postotak
gotovo nikada	126	66,3
rijetko	45	23,7
ponekad	13	6,8
često	2	1,1
gotovo uvijek	4	2,1
Ukupno	190	100,0

Iz Tablice 15. vidljivo je da je najveći postotak učenika (66,3%) odgovorilo kako gotovo nikada nisu u posljednjih nekoliko mjeseci u školi nekog učenika, sami ili u grupi, dovela u neugodnu situaciju pred odraslim osobama. Rijetko je to činilo 23,7% učenika, ponekad 6,8%, dok je često i gotovo uvijek to činilo 3,2% učenika. Iz spomenutih se podataka vidi kako u ovoj školi nije zastupljeno indirektno, odnosno simboličko nasilje kojeg karakteriziraju ogovaranje, omalovažavanje, ruganje, spletkarenje, kleveta (Buljubašić Kuzmanović, Mišin i Vuković, 2009).

S obzirom da odgovora *rijetko* (23,7%) ima manje u odnosu na odgovore *gotovo nikada* (66,3%) na tvrdnju koliko puta su učenici sami ili u grupi dovela drugog učenika u neugodnu situaciju pred odraslim osobama, navedena pretpostavka nije potvrđena.

Pretpostavlja se su ispitanici ponekad drugog učenika u posljednjih nekoliko mjeseci, sami ili u grupi vršnjaka, nagurali kako bi se on/ona loše osjećao/osjećala.

Tablica 16. Odgovori ispitanika na pitanje „Koliko puta si Ti sam/sama ili u grupi drugih vršnjaka nad nekim učenikom i/ili nad nekom učenicom u školi u posljednjih nekoliko mjeseci naguravao/nagurala kako bi se on/ona loše osjećao/osjećala?“

... naguravao/nagurala kako bi se on/ona loše osjećao/osjećala	Frekvencija	Postotak
gotovo nikada	138	72,6
rijetko	31	16,3
ponekad	9	4,7
često	7	3,7
gotovo uvijek	4	2,1
Ukupno	189	99,5
Nedostaje	1	0,5

Iz Tablice 16. vidljivo je da učenici ove škole u najvećem postotku (72,6%) gotovo nikada u posljednjih nekoliko mjeseci sami ili u grupi nisu drugog učenika nagurali kako bi se on loše osjećao. Zatim slijedi odgovor *rijetko*, što je izjavilo 16,3% učenika. Odgovor *ponekad* je navedeno činilo 4,7 % učenika, dok je *često* ili *gotovo uvijek* to činilo 5,8% učenika. Spomenuti podaci pokazuju kako u ovoj školi nisu u velikoj mjeri prisutni fizički oblici vršnjačkog nasilja. Sušac, Ajduković i Rimac (2016) u svom su istraživanju dobili podatak kako 40% učenika koji su se izjasnili da su počinitelji vršnjačkog nasilja, a nemaju prevalenciju nasilja u obitelji, pribjegavaju korištenju tjelesnog kažnjavanja kao oblika vršnjačkog nasilja.

S obzirom da su 4,7% ispitanika ponekad drugog učenika u posljednjih nekoliko mjeseci nagurali, pretpostavka nije potvrđena.

Pretpostavlja se da je većina ispitanika odgovorila da je ponekad ili rijetko nekog učenika, sama ili u grupi drugih vršnjaka, u posljednjih nekoliko mjeseci, udarao/udarala ili nanosio/nanosila druge vrste fizičke povrede.

Tablica 17. Odgovori ispitanika na pitanje „Koliko puta si Ti sam/sama ili u grupi drugih vršnjaka nad nekim učenikom i/ili nad nekom učenicom u školi u posljednjih nekoliko mjeseci udarao/udarala ili nanosio/nanosila druge vrste fizičke povrede?“

.... udarao/udarala ili nanosio/nanosila druge vrste fizičke povrede	Frekvencija	Postotak
gotovo nikada	141	74,2
rijetko	23	12,1
ponekad	16	8,4
često	6	3,2
gotovo uvijek	4	2,1
Ukupno	190	100,0

Iz Tablice 17. vidljivo je kako je najviše ispitanika odgovorilo *gotovo nikada* na tvrdnju jesu li u posljednjih nekoliko mjeseci u školi, sami ili u grupi vršnjaka, drugog učenika udarali ili mu nanosili druge vrste fizičke povrede. Najmanje ispitanika odgovorilo je *gotovo uvijek* (2,1%), *često* ili *ponekad* odgovorilo je njih 11,6%, dok je rijetko to činilo 12,1% ispitanika. Slično kao i prethodni rezultati o fizičkom obliku vršnjačkog nasilja, može se zaključiti kako njemu pribjegava najmanje ispitanika ove škole. Sušac, Ajduković i Rimac (2016) u svom su istraživanju dobili podatak kako oni učenici koji su se izjasnili da su počinitelji vršnjačkog nasilja, a nemaju prevalenciju nasilja u obitelji, pribjegavaju korištenju tjelesnog zlostavljanja kao obliku vršnjačkog nasilja u mjeri od 50%.

Pretpostavka nije potvrđena zato što su učenici ponekad ili rijetko, sami ili u grupi, u posljednjih nekoliko mjeseci udarali ili nanosili druge vrste fizičke povrede drugom učeniku u postotku od 20,5%.

Pretpostavlja se su ispitanici ponekad u posljednjih nekoliko mjeseci, sami ili u grupi vršnjaka, iznuđivali novac od drugog učenika protiv njegove volje.

Tablica 18. Odgovori ispitanika na pitanje „Koliko puta si Ti sam/sama ili u grupi drugih vršnjaka nad nekim učenikom i/ili nad nekom učenicom u školi u posljednjih nekoliko mjeseci iznuđivao/iznuđivala novac protiv volje tog učenika/učenice?“

... iznuđivao/iznuđivala novac protiv volje tog učenika/učenice	Frekvencija	Postotak
gotovo nikada	170	89,5
rijetko	11	5,8
ponekad	5	2,6
često	3	1,6
gotovo uvijek	1	0,5
Ukupno	190	100,0

Tablica 18. pokazuje kako je većina ispitanika odgovorila gotovo nikada na pitanje koliko su puta, sami ili u grupi vršnjaka, u posljednjih nekoliko mjeseci iznuđivali novac od nekog učenika protiv njegove volje. Navedeno je rijetko ili ponekad činilo 8,4% ispitanika, dok je često ili gotovo uvijek to činilo 2,1% ispitanika. Prema Marušić i Pavin Ivanec (2008) učenici rjeđe od ostalih oblika nasilja navode uzimanje novaca ili ostalih stvari i njihovo uništavanje kao oblik nasilja. To je u skladu s rezultatima ovog istraživanja jer se najviše učenika izjasnilo kako gotovo nikada nisu doživjeli ovakav oblik nasilja.

Možemo zaključiti kako u ovoj školi, najvećim dijelom, nije prisutno iznuđivanje novaca od drugih osoba protiv njihove volje kao oblik vršnjačkog nasilja, stoga pretpostavka nije potvrđena.

4.3. Usporedba iskaza učenika o trpljenju i činjenju vršnjačkog nasilja ponekad, često i gotovo uvijek

Iz Tablice 19., vidljivo je kako je u školi u kojoj je provedeno istraživanje, u posljednjih nekoliko mjeseci, ponekad, često i gotovo uvijek veći postotak učenika (29,45%) trpjelo vršnjačko nasilje nego što ga je činilo (11,48%). Navedeni rezultati dobili su se računanjem aritmetičke sredine ukupnih odgovora učenika ponekad, često i gotovo uvijek na svih šest čestica o trpljenju vršnjačkog nasilja i svih šest čestica o činjenju vršnjačkog nasilja.

Tablica 19. Usporedba rezultata trpljenja i činjenja vršnjačkog nasilja ponekad, često i gotovo uvijek

UKUPNO TRPLJENJE	Ponekad, često i gotovo uvijek	UKUPNO ČINJENJE	Ponekad, često i gotovo uvijek
...netko direktno upućivao/upućivala uvrede ili ružne riječi	45,2%	... direktno upućivao/upućivala uvrede ili ružne riječi?	16,3%
...netko isključivao/isključivala namjerno iz društva	38,4%	... isključivao/isključivala namjerno iz društva?	13,7%
...dovodio/dovodila u neugodnu situaciju pred odraslim osobama	34,7%	...dovodio/dovodila u neugodnu situaciju pred odraslim osobama?	10%
...naguravao/naguravala kako bi se Ti loše osjećao/osjećala	33,1%	...naguravao/naguravala kako bi se on/ona loše osjećao/osjećala?	10,5%
...udarao/udarala ili nanosio/nanosila druge vrste fizičke povrede	19,5%	...udarao/udarala ili nanosio/nanosila druge vrste fizičke povrede?	13,7%
...iznuđivao/iznuđivala novac (tražio/tražila protiv Tvoje volje)	5,8%	...iznuđivao/iznuđivala novac protiv volje tog učenika/učenice?	4,7%
M	29,45%	M	11,48%

M-mean

Najveća razlika može se uočiti u česticama činjenja i trpljenja vršnjačkog nasilja u obliku upućivanja uvreda i ružnih riječi drugom učeniku, odnosno trpljenja istih od strane drugih učenika. Rezultati su pokazali kako je čak 45,2% učenika izjavilo kako je u posljednjih nekoliko mjeseci ponekad, često i gotovo uvijek trpjelo uvrede ili

ružne riječi, dok je spomenuto činilo 16,3% učenika. Također, namjerno isključivanje iz društva ponekad, često i gotovo uvijek trpjelo je 38,4% učenika, dok je ga je činilo 13,7% učenika. U posljednjih nekoliko mjeseci u školi je 34,7% učenika ponekad, često i gotovo uvijek druge učenike dovodilo u neugodnu situaciju pred odraslim osobama, dok je 10% učenika, samo ili u grupi, spomenuto činilo. Razlika se vidi i u trpljenju i činjenju vršnjačkog nasilja u obliku naguravanja. 33,1% učenika takav je oblik nasilja trpjelo ponekad, često i gotovo uvijek u posljednjih nekoliko mjeseci, dok je 10,5% takvo nasilje činilo. Približno isti rezultati dobiveni su analizom čestica trpljenja i činjenja udaranja ili nanošenja drugih vrsta fizičkim povreda te iznuđivanja novaca. Udaranje ili nanošenje drugih vrsta fizičkih povreda u posljednjih je nekoliko mjeseci ponekad, često i gotovo uvijek trpjelo 19,5% učenika, a činilo 13,7%, dok je iznuđivanje novaca ponekad, često i gotovo uvijek trpjelo 5,8%, a činilo 4,7% učenika. Kao što je vidljivo iz dobivenih podataka vršnjačkog nasilje u obliku iznuđivanja novaca protiv volje drugog učenika, najrjeđi je oblik činjenja i trpljenja vršnjačkog nasilja u ovoj školi.

4.4. Povezanost između činjenja i trpljenja vršnjačkog nasilja s učenikovim percipiranim odnosom između učenika i učitelja u školi

4.4.1. Deskriptivni podaci za odnos učitelj i učenik u školi

Pozitivan i podržavajući odnos učitelja i učenika istražen je putem 41 čestice⁵ koje su se odnosile na pitanja o komunikaciji između učitelja i učenika. Učenici su odgovaranjem na pitanja davali vlastitu percepciju pozitivnog i podržavajućeg odnosa učitelja i učenika u njihovoj školi, a na njih su odgovarali zaokruživanjem broja za svaku tvrdnju na skali od 0 do 3, pri čemu je: 0 – nikada ne primjećujem, 1 – ponekad primjećujem, 2 – često primjećujem i 3 – gotovo uvijek primjećujem.

Kao što se vidi iz Tablice 20., učenici skoro pa često primjećuju pozitivnu i podržavajuću kulturu odnosa između učitelja i učenika (AS=1,75). Navedeni rezultati ukazuju da bi se učenikova percepcija pozitivne i podržavajuće kulture odnosa između učitelja i učenika mogla još povećati.

Tablica 20. Deskriptivni podaci za percipiranu pozitivnu i podržavajuću kulturu odnosa između učitelja i učenika

MIN	MAX	AS	M	K-G
1	3	1,75	0,434	1,15

MIN – minimum; MAX – maksimum; M – mean; SD – standardna devijacija; K-G – pokazatelj normalne distribucije

⁵ Popis čestica prikazan je u Prilogu 1. Upitnik za učenike i učenice – KOMUNIKACIJA IZMEĐU UČENIKA I UČITELJA.

4.4.2. Povezanost između odnosa učitelj-učenik i oblika vršnjačkog nasilja

Spearmanovim testom napravljena je korelacijska analiza između čestica trpljenja i činjenja vršnjačkog nasilja i čestica učenikovog percipiranog pozitivnog i podržavajućeg odnosa učitelja i učenika. Navedeno je imalo za cilj utvrditi povezanost pojedinih čestica činjenja i trpljenja vršnjačkog nasilja sa učenikovim percipiranim pozitivnim i podržavajućim odnosom učitelja i učenika. Rezultati testa prikazani su u Tablici 21.

Tablica 21. Korelacijska analiza između čestica trpljenja i činjenja vršnjačkog nasilja i pozitivnog i podržavajućeg odnosa učitelja i učenika

	Koliko puta je nad Tobom ili Tebi u školi u posljednjih nekoliko mjeseci...	Pozitivan i podržavajući odnos učitelja i učenika
TRPLJENJE	...netko direktno upućivao/upućivala uvrede ili ružne riječi	-,13
	...netko isključivao/isključivala namjerno iz društva	-,14
	...dovodio/dovodila u neugodnu situaciju pred odraslim osobama	-,19*
	...naguravao/naguravala kako bi se Ti loše osjećao/osjećala	-,16*
	...udarao/udarala ili nanosio/nanosila druge vrste fizičke povrede	-,20**
	...iznuđivao/iznuđivala novac (tražio/tražila protiv Tvoje volje)	-,04
ČINJENJE	Koliko puta si Ti sam/sama ili u grupi drugih vršnjaka nad nekim učenikom i/ili nad nekom učenicom u školi u posljednjih nekoliko mjeseci	
direktno upućivao/upućivala uvrede ili ružne riječi	-,14
	...isključivao/isključivala namjerno iz društva	-,21**
	...dovodio/dovodila u neugodnu situaciju pred odraslim osobama	-,11
	...naguravao/naguravala kako bi se on/ona loše osjećao/osjećala	-,14
	...udarao/udarala ili nanosio/nanosila druge vrste fizičke povrede	-,18*
...iznuđivao/iznuđivala novac protiv volje tog učenika/učenice	-,09	

**p<0.01; *p<0.05 (p – statistička značajnost korelacije)

Kao što je vidljivo iz Tablice 21., od očekivanih 12 povezanosti između čestica trpljenja i činjenja vršnjačkog nasilja i pozitivnog i podržavajućeg odnosa učitelj-učenik, pet ih je značajno. Tri su značajne povezanosti između **učenikovog percipiranog odnosa između učitelja i učenika kao pozitivnog i podržavajućeg i čestica trpljenja vršnjačkog nasilja.**

Postoji niska negativna povezanost između učenikove percepcije kulture odnosa učitelja i učenika u školi i učenikovog iskaza da je u posljednjih nekoliko mjeseci u školi dovođen u neugodnu situaciju pred odraslim osobama. To znači da što je kod učenika viša procjena pozitivnog i podržavajućeg odnosa učitelja prema učeniku, to se učenik manje izvještava da trpi vršnjačko nasilje u obliku dovođenja učenika u neugodnu situaciju pred odraslim osobama. Drugim riječima, što više učenika trpi nasilje na način da ih se dovodi u neugodnu situaciju pred odraslim osobama, to manje učenika percipira odnos učitelja i učenika pozitivnim i podržavajućim.

Postoji niska negativna povezanost između učenikove percepcije kulture odnosa učitelja i učenika u školi i učenikovog iskaza da je u posljednjih nekoliko mjeseci u školi naguravan kako bi se loše osjećao. Što više učenika izvještava da trpi nasilje na način da ih se nagurava kako bi se loše osjećali, to manje učenika procjenjuje odnos učitelja i učenika u svojoj školi pozitivnim i podržavajućim. Odnosno, što je kod učenika viša procjena pozitivnog i podržavajućeg odnosa učitelj-učenik, to manje učenika izvještava o trpljenju vršnjačkog nasilja u obliku naguravanja učenika kako bi se loše osjećao.

Postoji niska negativna povezanost između učenikove percepcije kulture odnosa učitelja i učenika u školi i učenikovog iskaza da je u posljednjih nekoliko mjeseci u školi udaran ili su mu nanošene druge vrste fizičke povrede. To znači da što je kod učenika viša procjena pozitivnog i podržavajućeg odnosa učitelj-učenik, to manje učenika izvještava o trpljenju vršnjačkog nasilja u obliku udaranja ili nanošenja drugih vrsta fizičkih povreda. Drugim riječima, što više učenika izvještava da trpi nasilje na način da ih se udara ili im se nanose fizičke povrede, to je kod učenika manja procjena

pozitivnog i podržavajućeg odnosa učitelja prema učeniku. manje učenika percipira odnos učitelja i učenika u svojoj školi.

Dvije su značajne povezanosti između **učenikovog percipiranog odnosa između učitelja i učenika** i čestica **činjenja vršnjačkog nasilja**.

Postoji niska negativna povezanost između učenikove percepcije kulture odnosa učitelja i učenika u školi i učenikovog iskaza da je u posljednjih nekoliko mjeseci u školi, sam ili u grupi vršnjaka, isključivao namjerno nekog učenika iz društva. To nam govori da što više učenika izvještava da čini nasilje na način da drugog učenika, sami ili u grupi vršnjaka, namjerno isključuju iz društva, to je kod učenika manja procjena pozitivnog i podržavajućeg odnosa učitelja prema učeniku. Odnosno, čim više učenika procjenjuje odnos između učitelja i učenika u svojoj školi pozitivnim i podržavajućim, to manje učenika izvještava da čine nasilje na način da drugog učenika, sami ili u grupi vršnjaka, namjerno isključuju iz društva.

Postoji niska negativna povezanost između učenikove percepcije kulture odnosa učitelja i učenika u školi i učenikovog iskaza da je u posljednjih nekoliko mjeseci u školi, sam ili u grupi vršnjaka, udarao drugog učenika ili mu nanosio druge vrste fizičke povrede. Drugim riječima, što je kod učenika veća procjena pozitivnog i podržavajućeg odnosa učitelja i učenika, to manje učenika izvještava da čini vršnjačko nasilje u obliku udaranja ili nanošenja drugih vrsta fizičkih povreda drugom učeniku. Ovakva se povezanost, na istoj čestici, može primijetiti i u primjeru učeničkog samoiskazanog trpljenja vršnjačkog nasilja.

5. INTERPRETACIJA REZULTATA

5.1. Verifikacija hipoteza

Prva (a) hipoteza prema kojoj više od pola učenika sedmih i osmih razreda trpi vršnjačko nasilje ponekad, često i gotovo uvijek, nije potvrđena.

Rezultati su pokazali da 29,45% učenika izvještava o trpljenju vršnjačkog nasilja ponekad, često i gotovo uvijek, što nije u skladu s postavljenom hipotezom da više od pola učenika sedmih i osmih razreda trpi vršnjačko nasilje ponekad, često i gotovo uvijek. Također, pokazalo se i kako nijedna od šest tvrdnji o trpljenju vršnjačkog nasilja nije potvrdila zadanu hipotezu. Ovi rezultati nisu u skladu s rezultatima istraživanja Reić Ercegovac (2016), temeljem kojeg se postavila hipoteza ovog istraživanja, a čiji su rezultati pokazali da više od polovine učenika povremeno ili često doživljava nasilno ponašanje. Rezultati ovog istraživanja viši su od rezultata istraživanja koje su provele Vlah i Perger (2014) koji su pokazali kako je 20,4% učenika sustavno, opetovano i često doživjelo vršnjačko nasilje od strane drugih učenika. Kekez i Bilić (2015) provele su istraživanje čiji su rezultati pokazali kako je od 422 učenika sedmih i osmih razreda osnovnih škola, njih 35% doživjelo vršnjačko nasilje, dok su Čakić i sur. (2013) pokazali kako je 16,3% djece koja su sudjelovala u istraživanju bilo uključeno u neki oblik agresivnog ponašanja.

Prva (b) hipoteza prema kojoj jedna petina učenika sedmih i osmih razreda čini vršnjačko nasilje ponekad, često i gotovo uvijek, nije potvrđena.

Prema postavljenoj hipotezi jedna petina, odnosno 20% učenika trebalo je odgovoriti kako vršnjačko nasilje čini ponekad, često i gotovo uvijek. Kao što prikazuje Tablica 19. (stranica 55) vršnjačko nasilje u posljednjih nekoliko mjeseci u školi činilo je 11,48% učenika što nije potvrdilo postavljenu hipotezu. Rezultati istraživanja nisu u skladu s rezultatima istraživanja Vlah i Perger (2014) temeljem kojeg se postavila hipoteza ovog istraživanja, a koje je pokazalo kako je više od jedne šestine učenika (17,7%) činilo vršnjačko nasilje nad drugima učenicima ponekad, često ili gotovo

uvijek. Rezultati ovog istraživanja pokazali su niži postotak činjenja vršnjačkog nasilja u odnosu na istraživanja koje su proveli Karlović (2006) te Velki i Vrdoljak (2013), gdje se pokazalo približno 17% učestalosti činjenja vršnjačkog nasilja. Rezultati ovog istraživanja u skladu su s istraživanjem koje su proveli Klarin i Matešić (2014), a koji pokazuju kako je od 172 učenika sedmih i osmih razreda osnovnih škola, njih 11,45% ponekad počinilo vršnjačko nasilje. Istraživanje koje su proveli Sušac, Ajduković i Rimac (2016) na uzorku od 3.470 ispitanika, pokazuje kako je 6,3% učenika činilo vršnjačko nasilje, dok je 14,8% učenika istovremeno bilo učenikom koji čini i učenikom koji trpi nasilje. Navedeni podaci o činjenju vršnjačkog nasilja niži su od rezultata dobivenih u ovom istraživanju. Istraživanje koje je provedeno u sklopu UNICEF-ovog projekta „Za sigurno i poticajno okruženje školama“ na uzorku ispitanika od 23.342 pokazuje kako je 12% učenika izvršilo vršnjačko nasilje dva do tri puta mjesečno, što je također u skladu s rezultatima ovog istraživanja.

Svi rezultati prethodnih istraživanja, kao i rezultati ovog istraživanja, ukazuju na potrebu za smanjenjem činjenja i trpljenja vršnjačkog nasilja u školama.

Druga hipoteza koja glasi: „Što učenici boljim procjenjuju odnos između učitelja i učenika u školi, to manje iskazuju trpljenje i činjenje vršnjačkog nasilja u školi“, djelomično je potvrđena.

Za ovu je hipotezu proveden Spearmanov test kojim je napravljena korelacijska analiza između čestica trpljenja i činjenja vršnjačkog nasilja i učenikovog percipiranog odnosa učitelja i učenika. Rezultati su pokazali kako je od mogućih 12 povezanosti između čestica trpljenja i činjenja vršnjačkog nasilja i pozitivnog i podržavajućeg odnosa učitelja i učenika, pet njih značajno. Druga hipoteza dokazana je u česticama trpljenja vršnjačkog nasilja u obliku dovođenja učenika u neugodnu situaciju pred odraslim osobama, naguravanja kako bi se učenik loše osjećao te udaranja i nanošenja drugih vrsta fizičke povrede. Rezultati su pokazali nisku negativnu povezanost navedenih čestica sa percipiranim pozitivnim i podržavajućim odnosom učitelja i učenika u školi u kojoj se provodilo istraživanje. Navedeno znači da što je kod učenika viša procjena pozitivnog i podržavajućeg odnosa učitelja prema učeniku, to učenik

manje trpi vršnjačko nasilje u gore navedenim oblicima. Što se tiče činjenja vršnjačkog nasilja, druga hipoteza dokazana je za čestice isključivanja drugih učenika namjerno iz društva te udaranja drugog učenika ili nanošenja učeniku drugih vrsta fizičke povrede. Rezultati su pokazali nisku negativnu povezanost navedenih čestica sa percipiranim odnosom učitelja i učenika u školi u kojoj se provodilo istraživanje, što bi značilo da čim više učenici procjenjuju odnos učitelja i učenika u svojoj školi kao pozitivan i podržavajući, tim manje čine gore spomenute oblike vršnjačkog nasilja. Zaključno, druga hipoteza može se potvrditi za tri čestice trpljenja vršnjačkog nasilja i dvije čestice činjenja, čime je ona djelomično potvrđena. Rezultati istraživanja kojeg je provela Skelac (2017) upućuju da je doživljaj učenika povezan s nešto više negativnih procjena odnosa prema nastavnoj komunikaciji te da se to može negativno odraziti na odnos učitelja i učenika te dovesti do sukoba u komunikaciji učitelj-učenik.

S obzirom na nedostatak istraživanja u Republici Hrvatskoj vezanih uz pozitivan i podržavajući odnos učitelja i učenika i utjecaj tog odnosa na učestalost pojave vršnjačkog nasilja, smatra se kako su dobiveni podaci u ovom istraživanju velik doprinos i poticaj za buduća, detaljnija istraživanja.

5.2. Metodološka ograničenja istraživanja

Prilikom analize i interpretacije dobivenih rezultata provedenog istraživanja, uočena su pojedina metodološka ograničenja koja mogu poslužiti kao preporuke za provođenje daljnjih istraživanja u ovom području rada.

Provođenje istraživanja bilo je predviđeno dovršiti u roku od 2 radna tjedna, no s obzirom da se prikupljanje informativnih pristanaka odužilo te je samo ono trajalo 2 radna tjedna, preporučuje se jasnije odrediti rok predaje informativnih pristanaka i preciznije ga naglasiti ravnateljima i razrednicima.

Također, u istraživanje se preporuča uključiti veći broj ispitanika, iz više škola i različitih mjesta, kako bi uzorak bio reprezentativniji te kako bi vjerodostojnije mogli generalizirati rezultate sa uzorka na populaciju.

U Upitniku za učenike trebalo bi izmijeniti određene čestice kako bi se izbjeglo korištenje dvostruke negacije, čime bi se postiglo da pitanja, odnosno čestice, budu jasniji učenicima prilikom ispunjavanja.

5.3. Implikacije rezultata za praksu

Svrha ovog rada jest dati doprinos dosadašnjim saznanjima na temu vršnjačkog nasilja i školske kulture. S obzirom da su rezultati istraživanja pokazali kako 29,45% učenika škole u kojoj je provedeno istraživanje ponekad, često i gotovo uvijek trpi vršnjačko nasilje, a 11,48% učenika ga čini, preporučuje se uključivanje škole u preventivne programe. Preventivni programi, poput UNICEF-ovog projekta „Za sigurno i poticajno okruženje u školama“ omogućuju da se prepoznaju, preveniraju i spriječe svi oblici vršnjačkog nasilja među djecom Posebnosti ovog programa jesu da omogućuje učenicima da budu aktivni sudionici u programu, primjerice, putem aktivnosti osmišljavanja vrijednosti i pravila u vlastitom odjelu čime imaju mogućnost posredno utjecati na školska pravila (Pregrad, 2007). Ovakve i slične aktivnosti imaju velik utjecaj na zadovoljstvo učenika školom, a samim time imaju utjecaj na pozitivan i podržavajući odnos između svih sudionika u školi, a posebice učitelja i učenika.

S obzirom da su rezultati istraživanja pokazali povezanost čestica trpljenja i činjenja vršnjačkog nasilja sa procjenom učenika pozitivnog i podržavajućeg odnosa učitelja prema učeniku, uključivanje škole u preventivne programe omogućilo bi stvaranje ugodnog radnog okruženja, usko povezanog sa pozitivnim i podržavajućim odnosom učitelja i učenika, a samim time i sa pozitivnom i suradničkom kulturom škole.

Neke od aktivnosti koje se mogu provoditi s ciljem smanjenja vršnjačkog nasilja u školama i njegovog utjecaja na pozitivan i podržavajući odnos između učitelja i učenika u njoj jesu: osnivanje vršnjačkih grupa, razredni propisi protiv nasilništva, razgovor između učitelja i učenika, igranje uloga i/ili suradničko učenje i slično (Olweus, 1998).

6. ZAKLJUČAK

Vršnjačko nasilje problem je koji negativno utječe na fizički, psihički, emocionalni, socijalni i društveni život djeteta. Ono je najčešće u školama, zato što su škole mjesta gdje se okuplja veći broj djece iste dobi. Škola bi trebala biti mjesto gdje se svako dijete osjeća sigurnim, a učitelji osobe koje su djetetu uvijek potpora i oslonac. Upravo zato važno je raditi na pravovremenom prepoznavanju problema vršnjačkog nasilja, osviještenosti o njemu, njegovoj prevenciji, smanjivanju ili potpunom otklanjanju. Uz to, svaka bi škola trebala težiti ka pozitivnom odnosu između učitelja i učenika jer je upravo on temelj svake uspješne, pozitivne i suradničke školske kulture, odnosno same škole. Prvi korak ka tome jest provođenje istraživanja na tu tematiku kako bi se na vrijeme prepoznala i spriječila pojavnost vršnjačkog nasilja ili unaprijedili negativni odnosi između učitelja i učenika.

Temeljni cilj ovog rada bio je analizirati samoiskaz činjenog i trpljenog vršnjačkog nasilja kod učenika sedmih i osmih razreda u jednoj osnovnoj školi te analizirati isto u odnosu na učenikov percipirani odnos između učenika i učitelja kao jedan od elemenata školske kulture. Pored temeljnog cilja rada, dodatno su postavljana i dva specifična cilja. Prvi specifični cilj bio je utvrditi postotak učenika sedmih i osmih razreda koji čine i koji trpe vršnjačko nasilje ponekad, često i gotovo uvijek, dok je drugi specifični cilj bio utvrditi povezanost između činjenja i trpljenja vršnjačkog nasilja s učenikovim percipiranim odnosom između učenika i učitelja u školi.

Osnovni rezultati rada pokazali su da ponekad, često i gotovo uvijek vršnjačko nasilje u školi u kojoj je provedeno istraživanje trpi 29,45% učenika. Također, za svaku česticu trpljenja vršnjačkog nasilja posebno su tablicama frekvencija prikazani postoci učeničkih odgovora. Dobiveni rezultati također su pokazali kako vršnjačko nasilje čini ponekad, često i gotovo uvijek 11,48% učenika. Kao i za čestice trpljenja vršnjačkog nasilja, i za čestice činjenja vršnjačkog nasilja tablicama frekvencija prikazani su postoci učeničkih odgovora. Rezultati su također pokazali kako je čak 45,2% učenika izjavilo kako je u posljednjih nekoliko mjeseci ponekad, često i gotovo uvijek trpjelo

uvrede ili ružne riječi, dok je spomenuto činilo 16,3% učenika. Uz to, namjerno isključivanje iz društva ponekad, često i gotovo uvijek trpjelo je 38,4% učenika, dok ga je činilo 13,7% učenika, a ponekad, često i gotovo uvijek 34,7% učenika druge je učenike dovodilo u neugodnu situaciju pred odraslim osobama, dok je 10% učenika, samo ili u grupi, spomenuto činilo.

Učenici procjenjuju da je pozitivan i podržavajući odnos učitelja prema učenicima u njihovoj školi osrednji, dakle, mogao bi biti bolji. Također je dokazano da što učenici rjeđe trpe nasilje u obliku namjernog dovođenja u neugodnu situaciju pred odraslim osobama, naguravanja ili udaranja, to više procjenjuju odnos između učitelja i učenika u svojoj školi pozitivnim i podržavajućim. Dodatno, što učenici više čine nasilje u obliku isključivanja iz društva i udaranja ili nanošenja drugih vrsta fizičke povrede, to manje procjenjuju odnos učitelja i učenika u svojoj školi kao pozitivan i podržavajući.

S obzirom da su rezultati istraživanja dokazali pojavnost nasilja u školi u kojoj je provedeno istraživanje te da su pokazali određenu povezanost između percipiranog odnosa učitelja i učenika te trpljenja i činjenja vršnjačkog nasilja, preporučuje se provođenje preventivnih programa kako bi se moglo prepoznati, prevenirati i spriječiti sve oblike vršnjačkog nasilja među djecom te stvoriti ugodno radno okruženje, usko povezanog sa školskom kulturom. Rezultati istraživanja također upućuju da je u ovoj školi potrebno raditi na poboljšanju učenikove percepcije pozitivnog i poticajnog odnosa učitelja prema učenicima.

7. LITERATURA

Belančić, T., Nikčević-Milković, A. i Šuto, A. (2013). Nasilje među vršnjacima – postoji li razlika u gradskim, prigradskim i seoskim sredinama? *Školski vjesnik : časopis za pedagošku teoriju i praksu*, 62(2).

Bratanić, M. (1993). *Mikropedagogija: interakcijsko-komunikacijski aspekt odgoja*. Zagreb: Školska knjiga

Brust-Nemet, M. i Mlinarević, V. (2016). Procjene učitelja o kulturi škole. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 62(1), 93-103.

Bujišić, G. (2005). *Dijete i kriza*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.

Buljubašić Kuzmanović, V., Milašin, A. i Vuković, A. (2009). Učestalost vršnjačkog nasilja osvećivanjem kao nasilne strategije sučeljavanja među učenicima osnovne škole. *Život i škola : časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 55(22), 78-96.

Coloroso, B. (2004). *Nasilnik, žrtva i promatrač: od vrtića do srednje škole – kako roditelji i učitelji mogu pomoći u prekidanju kruga nasilja*. Zagreb: BIOS.

Crews, S. D., Bender, H., Cook, C. R., Gresham, F. M., Kern, L. i Vanderwood, M. (2007). Risk and protective factors of emotional and/or behavioral disorders in children and adolescents: A mega-analytic synthesis. *Behavioral Disorders*, 32, 64–77.

Ćakić, S., Begovac, B., Pleština, S., Jakovina, T., Crnković, M. i Begovac, I. (2013) Bullying among children in Split, Croatia: association with general, psychosocial, behavioral and school variables. *Društvena istraživanja : časopis za opća društvena pitanja*, 22(4), 693-711.

Dedaj, M. (2012). *Pedagog i nastavnik fizičkog vaspitanja u prevenciji nasilja u školi*. Doktorska disertacija. Novi Sad: Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu.

Domović, V. (2004). *Školsko ozračje i učinkovitost škole*. Zagreb: Naklada Slap.

Elez, K. (2003). *Nasilništvo i samopoimanje djece osnovnoškolske dobi*. Diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Fowler, L. T. S., Banks, T. I., Anhalt, K., Der, H. H. i Kalis, T. (2008). The association between externalizing behavior problems, teacher-student relationship quality and academic performance in young urban learners, *Behavioral Disorders*, 167-183

Hargreaves, D. (1995). School Culture, School Effectiveness and School Improvement. *School Effectiveness and School Improvement*, 6(1), 23-46.

Javornik Krečić, M., Kovše, S. i Ploj Virtič, M. (2013). The Role and Meaning of School Counseling when Dealing with Peer Violence. *Croatian Journal of Education*, 15(2), 521-541

Karlović, A. (2006). *Nasilje među djecom*. Zagreb: Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba.

Kekez, A. i Bilić, V. (2015). Zašto dobra djeca rade loše stvari: uloga moralnog odstupanja u različitom angažmanu djece u vršnjačkom nasilju. *Život i škola : časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 61(2), 47-64.

Klarin, M. i Matešić, S. (2014). Vršnjačko nasilje među adolescentima u kontekstu roditeljskog ponašanja. *Hrvatska rehabilitacijska istraživanja*, 50(1), 81-92.

Kosić Bibić, N. i Kovačević, J. (2018). Vršnjačko nasilje u školama – nasilje ili stil komunikacije?. *Hrana u zdravlju i bolesti: znanstveno-stručni časopis za nutricionizam i dijetetiku, Specijalno izdanje(10)*, 79-85.

Markić, I. (2014). Didaktička kultura škole i razvoj suradničkih kompetencija učenika u nastavnom procesu. *Školski vjesnik*, 64(4), 627-652).

Marušić, I. i Pavin Ivanec, T. (2008). Praćenje vršnjačkog nasilja u osnovnim školama: spolne razlike u učestalosti i vrstama nasilnog ponašanja. *Ljetopis socijalnog rada*, 15(1), 5-19.

Olweus, D. (1998). *Nasilje među djecom u školi: što znamo i što možemo učiniti*. Zagreb: Školska knjiga.

Popović, G. (2008). *Nasilničko ponašanje među mladima*. Đakovo: Tempo.

Posavec, L., Vlah, N. (2019). Odnos učenik-učitelj. Napredak (u tisku)

Pregrad, J. (2007) *Priručnik: Projekt za sigurno i poticajno okruženje u školama – prevencija i borba protiv nasilja među djecom*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.

Profaca, B., Puhovski, S. i Luca Mrđen, J. (2006). Neke karakteristike pasivnih i provokativnih žrtava nasilja među djecom u školi. *Društvena istraživanja : časopis za opća društvena pitanja*, 15(3), 575-590.

Prpić, I. (2006). Vršnjačko nasilje među djevojčicama. *Ljetopis socijalnog rada*, 13(2), 315-330.

Puharić, Z. i Baričević, M. (2014). Vršnjačko nasilje u osnovnim školama Bjelovarsko-bilogorske županije. *Sestrinski glasnik*, 19(2), 116-121.

Raboteg-Šarić, Z., Šakić, M. i Brajša-Žganec, A. (2009). Kvaliteta života u osnovnoj školi: povezanost sa školskim uspjehom, motivacijom i ponašanjem učenika. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 18(4-5), 697-716.

Reić Ercegovac, I. (2016). Doživljeno vršnjačko nasilje: relacije s dobi, spolom, razrednim ozračjem i školskim uspjehom. *Školski vjesnik : časopis za pedagošku teoriju i praksu*, 65(2), 251-271.

Rigby, K. (2006). *Zlostavljanje u školama i što možemo učiniti?* Zagreb: Mosta.

Sesar, K. (2011). Obilježja vršnjačkog nasilja. *Ljetopis socijalnog rada*, 18(3), 497-526.

Sesar, K., Šimić, N. i Barišić, M. (2011). Vršnjačko nasilje i strategije suočavanja kod djece osnovnoškolske dobi. *Klinička psihologija*, 4(1-2), 23-39.

Skelac, M. (2017). Sukobi u komunikacijskim odnosima između učenika i učitelja. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 68(2), 49-58.

Slavić, A. i Rijevec, M. (2015). Školska kultura, stres i dobrobit učitelja. *Napredak*, 156(1-2), 93-113.

Spajić-Vrkaš, V. (2008). Pedagoški zanemaren div: kultura odgojno-obrazovne ustanove kao čimbenik i mjerilo njene učinkovitosti. *Mirisi djetinjstva*, 14, 44-54.

Stoll, L. i Fink. D. (2000). *Mijenjajmo naše škole: kako unaprijediti djelotvornost i kvalitetu škola*. Zagreb: Educa.

Sušac, N., Ajduković, M. i Rimac, I. (2016). Učestalost vršnjačkog nasilja s obzirom na obilježja adolescenata i doživljeno nasilje u obitelji. *Psihologijske teme*, 25(2), 197-221.

Varga, R. (2015). Razvoj učeničkih socijalnih kompetencija nastavom u okviru pedagogije odnosa. *Pedagoška istraživanja*, 12(1-2), 87-102.

Velki, T. i Kuterovac Jagodić, G. (2016). Možemo li na temelju prediktora tradicionalnoga vršnjačkog nasilja predviđati elektroničko vršnjačko nasilje?. *Društvena istraživanja : časopis za opća društvena pitanja*, 25(4), 523-545.

Velki, T. i Vrdoljak, G. (2013). Uloga nekih vršnjačkih i školskih varijabli u predviđanju vršnjačkoga nasilnog ponašanja. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 22(1), 101-120.

Vlah, N. i Perger, S. (2014). Povezanost vršnjačkog nasilja s percipiranom školskom klimom kod učenika osnovne škole. *Kriminologija i socijalna integracija : časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 22(1), 1-25.

Vujičić, L. (2011). Istraživanje kulture odgojno-obrazovne ustanove. Zagreb: MALI PROFESOR d.o.o.

Vujičić, L. (2007). Kultura odgojno-obrazovne ustanove i stručno usavršavanje učitelja. *Magistra Iadertina*, 2(2), 91-106.

Vuković Vidačić, J. (2016). *Školska kultura*. Diplomski rad. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci.

Zečević, I. (2010). *Priručnik – program prevencije vršnjačkog nasilja u školama*. Banja Luka.

Zrilić, S. (2012). Participacija učitelja u kreiranju škole. U: N. Hrvatić (Ur.), *Pedagogija i kultura: teorijsko-metodološka određenja pedagogijske znanosti* (451-458). Zagreb : Hrvatsko pedagogijsko društvo.

Zrilić, S. (2006). Sudionici u krugu školskog nasilja – nasilnik, žrtva i promatrač. *Magistra Iadertina*, 1(1), 49-57.

Žužul, M. (1989). *Agresivno ponašanje: psihologijska analiza*. Zagreb: Radna zajednica Republičke konferencije Saveza socijalističke omladine Hrvatske.

8. PRILOZI

Prilog 1. Upitnik za učenike i učenice

Upitnik za učenike i učenice

(dio Upitnika koji je korišten za ovaj diplomski rad)

Dragi učenice ili učenice, istražujem odnose u školi pri čemu se oslanjam na Tvoju osobnu procjenu. Molim Te za pomoć u istraživanju. Nakon ispunjavanja općih podataka (dob, spol i razred) potrebno je ocijeniti svaku tvrdnju iskreno. Nema točnih i netočnih odgovora. Na upitnik se nigdje ne trebaš potpisati. Dobrovoljno sudjeluješ u istraživanju i u svakom trenutku možeš odustati. Molim Te da bez žurbe pročitaš pitanja i zaokružiš odgovor koji odgovara Tvojem iskustvu. Tvoje odgovore neće vidjeti nitko osim mene, studentice Mateje Papić koja će Tvoje odgovore zajedno s odgovorima učenika iz drugih škola obraditi zajednički radi istraživanja za svoj diplomski rad. Možeš mi se sa svojim pitanjima obratiti na: mateja.papic@gmail.com Hvala na sudjelovanju.

Dob: _____

Spol: muški ženski

Razred: 7. 8.

Ispred Tebe su tvrdnje koje opisuju situacije u školi. Molim Te da bez žurbe pročitaš svaku tvrdnju i ocijeniš je na ljestvici od 0 do 3 gdje veći broj označava veću točnost tvrdnje za Tvoju školu.

Nikada ne primjećujem	Ponekad primjećujem	Često primjećujem	Gotovo uvijek primjećujem
0	1	2	3

KOMUNIKACIJA IZMEĐU UČENIKA I UČITELJA

Učitelji u mojoj školi...

1. ... se dogovaraju s učenicima kada se rade projekti.	0	1	2	3
2. ... koriste humor u razgovoru s učenicima.	0	1	2	3
3. ... pažljivo slušaju učenika s kojim razgovaraju.	0	1	2	3
4. ... koriste zlobne ili uvredljive komentare.	0	1	2	3
5. ... naređuju učenicima.	0	1	2	3
6. ... narušavaju povjerenje učenika.	0	1	2	3
7. ... su često ogovarani od strane učenika.	0	1	2	3
8. ... imaju oštar glas kada se obraćaju učenicima.	0	1	2	3
9. ... imaju ljubazan glas kada se obraćaju učenicima.	0	1	2	3
10. ... imaju osmijeh na licu za vrijeme nastave.	0	1	2	3
11. ... srdačno pozdravljaju učenike.	0	1	2	3
12. ... imaju ozbiljan izraz lica za vrijeme nastave.	0	1	2	3
13. ... uglavnom gledaju u oči učenika s kojim razgovaraju.	0	1	2	3
14. ... ponekad „potapšaju“ učenika s kojim razgovaraju.	0	1	2	3
15. ... tijekom odmora razgovaraju s učenicima.	0	1	2	3
16. ... zajedno s učenicima dogovaraju razredna pravila.	0	1	2	3

17. ... se prema učenicima odnose s poštovanjem i uvažavanjem.	0	1	2	3
18. ... su zainteresirani za učenike i spremni su im pomoći.	0	1	2	3
19. ... se ponašaju pravedno prema svim učenicima.	0	1	2	3

<i>Nikada ne primjećujem</i>	<i>Ponekad primjećujem</i>	<i>Često primjećujem</i>	<i>Gotovo uvijek primjećujem</i>
0	1	2	3

U mojoj školi...				
1. ... učenici se mogu slobodno obratiti učitelju za pomoć kada su u svađi s drugim učenicima.	0	1	2	3
2. ... učenici mogu otvoreno razgovarati o svojim problemima s učiteljem.	0	1	2	3
3. ... učenici rado izražavaju učiteljima svoja iskustva izvan škole.	0	1	2	3
4. ... učenici poštuju učitelje.	0	1	2	3
5. ... učenici se pristojno odnose prema učiteljima.	0	1	2	3
6. ... učiteljima je važno mišljenje učenika.	0	1	2	3
7. ... učitelji pažljivo slušaju mišljenja svih učenika.	0	1	2	3
8. ... učenicima je važno mišljenje učitelja.	0	1	2	3
9. ... učitelji nemaju učenike „ljubimce“.	0	1	2	3
10. ... učitelji se šale s učenicima.	0	1	2	3
11. ... učitelji su uglavnom dobro raspoloženi i opušteni s učenicima.	0	1	2	3
12. ... učenici mogu otvoreno razgovarati o svojim osobnim problemima s učiteljem.	0	1	2	3
13. ... učitelji nađu način da pomognu učenicima koji imaju problema u učenju.	0	1	2	3
14. ... učenici mogu slobodno tražiti dodatna objašnjenja o gradivu od učitelja.	0	1	2	3
15. ... učitelji se trude razumjeti učenike.	0	1	2	3
16. ... učenici mogu otvoreno reći svoje mišljenje učitelju.	0	1	2	3
17. ... učitelji pomažu u rješavanju svađa među učenicima.	0	1	2	3
18. ... učitelji potiču učenike na odgovornost i brigu za druge.	0	1	2	3
19. ... učitelji potiču učenike da izražavaju svoje mišljenje.	0	1	2	3
20. ... učitelji potiču učenike na pažljivo slušanje tuđe ideje.	0	1	2	3
21. ... učitelji pomažu učenicima razumjeti tuđe mišljenje i osjećaje.	0	1	2	3
22. ... učitelji se pobrinu za učenike ako se ozlijede ili razbole.	0	1	2	3

Sljedeće tvrdnje odnose se na **vršnjačko nasilje**. Nasilje među vršnjacima se događa u situacijama kada jedan učenik/jedna učenica (ili više njih odjednom) dugotrajno i namjerno nanosi neugodne i/ili bolne radnje prema drugom učeniku/učenici s namjerom da ga/je povrijedi, bilo fizički bilo psihički (emocionalno, duhovno). Molim Te, odgovori na svaku tvrdnju zaokruživanjem samo jednog broja od 1 do 5, a ovo su mogući odgovori na tvrdnje:

gotovo nikada	rijetko	ponekad	često	gotovo uvijek
1	2	3	4	5

Koliko puta je **nad Tobom ili Tebi** u školi u posljednjih nekoliko mjeseci ...

1... netko direktno upućivao/upućivala uvrede ili ružne riječi ?	1	2	3	4	5
2... netko isključivao/isključivala namjerno iz društva ?	1	2	3	4	5
3... dovodio/dovodila u neugodnu situaciju pred odraslim osobama ?	1	2	3	4	5
4... naguravao/naguravala kako bi se Ti loše osjećao/osjećala ?	1	2	3	4	5
5... udarao/udarala ili nanosio/nanosila druge vrste fizičke povrede ?	1	2	3	4	5
6... iznuđivao/iznuđivala novac (tražio/tražila protiv Tvoje volje) ?	1	2	3	4	5

Koliko puta si Ti sam/sama ili u grupi drugih vršnjaka **nad nekim učenikom i/ili nad nekom učenicom** u školi u posljednjih nekoliko mjeseci ...

1... direktno upućivao/upućivala uvrede ili ružne riječi ?	1	2	3	4	5
2... isključivao/isključivala namjerno iz društva ?	1	2	3	4	5
3... dovodio/dovodila u neugodnu situaciju pred odraslim osobama ?	1	2	3	4	5
4... naguravao/naguravala kako bi se on/ona loše osjećao/osjećala ?	1	2	3	4	5
5... udarao/udarala ili nanosio/nanosila druge vrste fizičke povrede ?	1	2	3	4	5
6... iznuđivao/iznuđivala novac protiv volje tog učenika/učenice ?	1	2	3	4	5

Želiš li još nešto dodati na teme o kojima smo Te pitali u ovom upitniku?

Hvala Ti na sudjelovanju u istraživanju!

